KA 'RAP PYNSHAI

JINGSNENG TYMMEN (BA-AR)

(Thup I : I – XXXIV)

SWEETYMON RYNJAH

2007

KA 'RAP PYNSHAI *JINGSNENG TYMMEN* (BA-AR) (Thup I : I – XXXIV)

SWEETYMON RYNJAH

2007

Published by
The Author,
Mawkhar East Road,
Shillong - 793 001

*Ïa kane ka kot lah ban ïoh na i Nongthoh
ha Mawkhar East Road, Shillong, 793001*

KA ’RAP PYNSHAI
JINGSNENG TYMMEN (BA-AR)
(Thup I : I – XXXIV)

(ÏA KA HOK LONGTRAI LA TYNGKAI)

First Edition : 2007
1000 copies

07-80

Printed in
Don Bosco Press
Don Bosco Technical School
Laitumkhrah
Shillong - 793 003

KA LAM KHMAT

Ka Sneng Tymmen ba – ar da i 'riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, ka kren shaphang ka AKOR KHASI, ha ka rukom rwai phawar. Ka kynthup hynñiew-phew-phra tylli ki jingsneng pyni hikai akor ha ka ktien ki kam bad jingleh, kiba la ju don, ju long ju man ha ka longbriew kum ki Khasi, la jan ha baroh ki khep bad bynta jong ka longbriew, la kynthei ne shynrang.

Ka kynthup kynbiang ruh ïa ki symboh kyntien ba sah tyrsem bad nylla, mynba ka pyrthei longbriew Khasi ka dang hara, ha la ka stad tip ban long, ban leh bad ban im katkum ka rukom ba la ju long, ju don. Ki kyntien pyn-ïa-kap bad pynïasyrïem, kiba i nongthoh i phawar pynhap sur bad pynïawandur jingleh jingkam jong ki briew, ki long baroh na ka jingpeit thuh bad jingbishar bniah ka jongi ïa ki sim ki doh, ki mrad ki mreng bad ki khñiang ki ksiah. Kane ka long ban sneng ban pyni, ban hikai akor la ha ka kren ka khana, da la ki jingleh jingkam, ban pynshong khia la ka longbriew- manbriew ban da leh tang da ka akor bad kup tang da ka burom ha la longbriew-manbriew.

Ka paw ruh ha kane ka kot ba ka rukom spel ïa ki kyntien ka pher na kito kiba thoh kiba hadien. Lada ngin kynnoh ban pynsawa sur kren, ka paw ba ki long ka 'tien khun jong ka shnong, ka jaka, kaba lah ban long lehse kaba i nongthoh i la shong la sah, la pynheh pynsan. Ka jingpyndonkam ïa u dak 'W' kam da paw ha ki ktien.

Kum ban shu buh pyni ïa ki ktien ba i thoh: pau, kau; kieu, khieu; 'rieu, rngieu; hynrieu, brieu, bynrieu, ñieu, tïeu, 'seu, kseu; tïeu, miau, khreu, snieu, sngeu, shrieu, mynsau, soh-khau, thangsau, ryngkeu, syrngieu, hynñieu, kynsheu, ba thau, pynpau. Kum kane ka rukom thoh spel ktien la ïohi ruh ha ka kot Khasi · "Ka Niam ki Khasi", da i 'riew tymmen Sib Charan Roy Kharsawian, ba la pynmih nyngkong ha ka snem 1919. Kumta, kum ban ïarap pynshai sngewthuh jingmut la buh ruh ïa ka jingbatai jingmut ban shai sngewthuh ha man kawei pa kawei kaba kut jong ka jingbatai pynshai jong kawei pa kawei ka jingsneng. Kane kan ïarap ba kı 'tien tymmen pharshi kyntiew jingstad, ha ka liang ka akor briew, kum ki Khasi, ha la ka jong ka jinglong khara bala hara, kin ïoh sa shisien pat ban ngam ha ki thwei jingpyrkhat ba jylliew jong ka dohnud briew. Kane kan weng, kan kyndat ïa baroh ka kynphuit ka kyndam ban shu shim, shu ñiew kum ki bym-ler-kam ne bym ïahap shuh bad ka jingsngew phrod longbriew kaba mynta.

Ki jingriam bad ki shang khawiah ba hajar jait, ki jing pynshoi bad jingmlien ba sniew, ki jing pynmlien ban long da kumwei kum-ar da ka pyrthuh-pynbud ki la ksam bad ngam ban tyllep akor longbriew. Ki la shet la phon ban pynkyllon jingsngew, la kiew ki thala, ki kynsha da ki kam thoh bria, sah budnam na ki thwei pyrkhat ba ïong jong ka dohnud briew namar ngi la leh klet la ka akor longbriew bad ka jingïatip bad la u Blei, ha ki kam ba rieh bad bym paw kum ki akor jingleh bym don la kam.

Ngi dei ban kynmaw bad ïa ngam pyrkhat ïa ki jingkren jingkynthoh jong kito ki 'riew shemphang ba wad bniah

kum i rangbah Prof. R.S. Lyngdoh hab ai kynthoh shaphang ka ktrien u Khasi-Pnar hala ka jinglong hara jongka bad ka thymmei ka jongka da kaba i buh ban shon jingmut ha phi ha nga da kaba i ong: "Ka ktien Khasi ka dei ka ktien don hukum, don kular, ka ktien shong sbai bad ka ktien shong Blei".

Nga tyrwa ruh la i jingai jingmut, haba ngi pule ïa ki jingthoh ki 'riewrim ba la long 'riew tymmen 'riewsan, ngim dei ban sah kut ha ka dum jingmut bad ka jingbym sngewthuh, hynrei ngi dei ban da wad da ngam ïa ka shai pyrkhat bad jingshisha ba ki la thwat, ba ki longdien-mandien ba la kiew irat ka stad ka nang, kin ym pyndkut ïa u 'saipur ka jingïadei ka mynnor bad ka mynta bad ban nang ïai bteng shaduh ki tmier jong ka lawei.
Kumta nga buh ha khmat jongphi ki ban pule ïa kane ka 'Rap Pynshai – Jingsneng Tymmen (ba-ar) , kum ka jingïarap pynshai sngewthuh shemphang ka spah jinglong jingman, jingsei jingsan, kaba u Blei u la kyrsan ha u briew ban da tip akor bad burom ha ka jingiadei para briew ban da tip akor bad burom ha ka jingïadei para bynriew, da la ka kren ka khana bad hala ki jingleh jingkam. Kane ka thup I – naduh I – XXXIV.
Nga ai khublei ruh ïa ka khun jongnga Ka Baphimon Rynjah kaba la pynkhreh bad pynbiang ha ka ban pynmih ïa kane ka kot ba hynñiew jongnga.

Sweetymon Rynjah

I

"Hangno hangno ruh ha khmat ki rangbah,

...

Kum u kui-Pyngkat thap knieh wait pyrthat."

Da kitei ki kyntien, i 'riew tymmen Radhon Singh Kharwanlang, i buh ïa ka sneng ka kraw kumno kiba dang rit rta kin burom ïa kiba la san la rangbah, ha khmat jongki. Da ki 'ktien sngeu, kren bad leh' – i pynsngewthuh ba kata ka jingburom ka dei ban don naduh ka mynsiem jingïatiplem, ha ki ktien ba kren, haduh ki jingleh jingkam kiba ïadei bad kane ka liang jong ka akor: katba shong ka bor ka buit. Kane kan kyntiew ïa ka jinglong sngewrit leh rit. Kum ka nuksa i da pynwan ba kiba kham rit rta ki dei kiba kloi ban ai jaka shong ïa kiba la san khlem sngewrem da kaba duh noh ban shong ïalade. Ka jingsneng kaba bud pat ka long bym dei dih 'tangduma ha khmat kiba la san la rangbah, ka daw ka long ba lada leh kumta, ngi pynjiah ïa ka jingburom ïa ki, ngi pynthylli bad pynsuda ïa kata ka jingburom kaba ka rta ka ai ha ki. Ka jingpynkheiñ ïa kane ka akor jingleh, ka pynkhyllem pynduh ruh ïa uta uba leh bad ym don shuh ka sngew lehraiñ ha ka jinglong jong u, kum uba dang rit snem ne rta ban leh rangbah.

Ine i riew tymmen i da pynïakap ne pynïasyriem ïa kata ka jingleh pynkhyllem akor kum uta u kui ne u kynjia miaw khlaw uba pyrshang ban pynïaryngkat bor bad leit sha u pyrthat ha kata ka jingkwah knieh ïa ka wait

na u pyrthat ha kata ka puriskam ka jingïashad u lai phew mrad jong ngi ki Khasi. Kane ka jingpynïakap bad jingpynïasyriem ka thew ïa ka jingïaknieh burom kaba ka rta kam pat shah ïa ki ban pynïaryngkat kyrdan bad kiba la san la rangbah rta.
Kumta ki jingkit jingmut jong: 'kum u kui-Pyngkat thap knieh wait pyrthat', ka ai ïa ka jingmut kum ka jingpynïakap ne pynïasyriem ïa kiba dang rit rta kiba dih duma ha ka por mynshuwa bad dih sikret pat mynta ha khmat kiba la san la rangbah. Kumba ka puriskam jong ka jingiashad u lai phew mrad ka ai ïa ka khana kumno u kui u kynjia miaw khlaw u pyrshang pynïaryngkat bor haka jinglong barit ban leit kiew sha u pyrthat ban knieh ïa ka waitlam kaba u pyrthat u la rah sha suiñ, da kaba u leit bar tang shi jaka, da ka jingthmu ba kan kot pynjrong shaduh sha suiñ bneng, na kaba un kiew. Katba 'kui-Pyngkat' pat ka thew ïa u kui ne miaw khlaw uba thmu ban pynïaryngkat burom akor kat u Pyrthat uba don ka kyrdan ne rta ba kham halor.

Ki Jingmut ki ktien:

leh rit kynthop : ka rukom leh kaba pynpaw ïa ka dur khmat ha ka jingïohi kiwei kum ka jinglehrit.
jingshong : ka jaka, ne ka tiar ba la pyndonkam ha kaba shong.
sngewrem : ka jingsngew kaba pynrem ïa ka akor jingleh kaba dei ne ïahap.
ha lili : ka akor jingleh kaba pynlong per ne sting thew ïa ka san rta jong kiba la san la rangbah.

ma-lade : maphi ne ïa lade hi.
khlemraiñ : kaba pynkhyllem ne pynduh ïa ka jingsngew lehraiñ ha u nongleh.
kui-pyngkat : u miaw khlaw uba sngew pynïaryngkat kyrdan ne bor bad kiba la rangbah da ki jingleh jingkam jong u ha ka puriskam Ka Jingïashad ki Laiphew mrad. Uba khlem lah pyndep la ka jingleh.
thap knieh wait pyrthat : wait pyrthat ka mut ka jingthaba jong ka leilieh kaba la pynïasyriem kum ka wait ha ka puriskam kaba u kui u pyrshang ban leit shim.
pynjah burom ïa ki ha lili: kumba pyntawah ka umsaw ïa ki jaboh jabaiñ ha ka tlai lili rud wah. Kumta ruh ka jingdih duma da kiba rit rta ha khmat ki rangbah ba la san ka pynjah ïa ka burom jong ki.
Pyngkat : khlem lah pyndep jingleh kum ki jingpyn ryngkat bor; bym kot bor.

II

" Ka ktien ne ka kam wat ju tam pynlah,

..

Ba long rain noh ka 'tien sneng ka 'tien bthah."

Ha katei ka jingsneng kaba ar jong ka bynta kaba ar jong ka Sneng Tymmen, u nongthoh u ai ka sneng ka pyni shuh shuh kum ka akor ka ktien ban kren bad ki kam ban leh da kito kiba dang kham rit rta. Ha ka ktien ba ïakren ïakhana, la khang ba ym dei ban don 'ka tam pynlah'. Ka jingmut jong kane ka thew ba kiba kham dang rit rta kim dei ban kren tam ne said lah bad kaba dei ban leh, ban 'sngap dngong' – kata ban da sngap bad pynleit jingmut ïa ka ktien kiba la kham shuwa rta kum ki rangbah. Wat lada don jingsngewthuh ba ka ktien ka long kaba dei ne kaba bakla, ym dei ban said pynlah. Ka lad ka lynti kaba dei ban shim kum ha kane ka jingïatyngkhuh, ka long ban pyni tang da ka nia da ka jingsngewrit bad sngew khynnah, kum kiba dang rit ha ka rta. U nongthoh u da ai ruh ka jingpynshai sngewthuh ïa ka daw balei ba dei ban leh kumta. U da pynpaw kum u 'riew tymmen ba wat kiba dang rit kin kham nang kham stad. Kata ka snap paka ne ka tynrai jong kiba kham ha shuwa kaba ki la tip la ïa shem kan ym jiah ne duh kum kaba ki la tip la ïohi ym kum kaba ki shu tharai. U da pynksan ruh ba kiba rangbah bad la san rta kim kren thaw hi na kaba ki nang, hynrei ma ki, haba ki kren, ki kren 'shida-sada' – kata kren shisur bad kren khuid,

khlem pynthoh bria ne thoh dak ïa kaba la ju long ju don. I nongthoh i da sneng ruh ban ym pynmlien kum ka akor ktien ban hukum trei ïa kiba la san rta. Namar lada leh kumta ka wanrah ïa ka jingkiew jingsngew ha kiba dang rit rta ban pynlong ïa ki, ki bym sngew lehraiñ ne sngewrem ha ka jingsngew. Kane ka pynhiar dor ruh ïa ki ktien sneng ba la buh la bthah ha ka akor briew da ki khynnah ïa ki rangbah.

Ki Jingmut ki ktien:

tam pynlah - ka ai ïa ka jingmut ka jingpyntam na kaba kren kiba la kham san kham rangbah ban da pynlah la ka jong.
Ap dngong – ka mut ban da sngap bad shah shkor ïa kaba kren kiba la kham san.
'snap paka – ka tynrai jong ka stad tip ym ka stad nang kaba ju long ju don haka jinglong nylla jongka.
batai-satai – ki ktien kren pynshai pynsngewthuh bad ki jingpyni nuksa na kane ka tai.
shida-sada – shi beit, shi sur, shi lynti, khuid khlem thoh dak thoh bria.
long raiñ noh – pynlong ban ngen noh ka jingsngew lehraiñ khlem sngew rem jingsngew shuh.
'tien sneng-'tien bthah – ka jingsneng jinghikai ïa ka akor longbriew man briew kiba la ju ïai don ïai ïathuh.

III

"Haba ïaid haba ïeng hangno hangno,

....

Kin isih pynban bad ka thuh khana."

Na katei ka jingsneng, i riew tymmen Radhon Singh Berry Kharwanlang i ai ka jingsneng ka jingkhraw ha ka akor, kumno ban leh haba ïaid ha lynti synkien. Dei ban ïaid kat kum ka akor bad da ka jingpalei bad tip briew ïa lade. Dei nyngkong ban ym pynshad ïa la ki khmat shane-shatai kum ban peit ïa kaei kaei ka jingïohi kaba pher ne khyllah. Kum kane ka akor peit khmat ka pynïoh lehnohei ïa ka shah sin shah rngop, da kata ka rukom pynshad khamtam ïa ka rukom leh jong ka mrad kum ka blang kaba mut ban rung tuh ne rung buhrieh sha kper jong ki briew, da kaba pynshad khmat artad shane shatai.

Nangta i pynbud pat ba ym dei ban pynkhih pynher ïa la ki jaiñ kup jaiñ phong haba ïaid. Dei ban da ïaid kdup kyrda – kaba mut ban da bat bad ïada ïa la ka kup ka phong wat ha ka jingbeh ka lyer. Da kane ka akor jingleh, ka wanrah ïa ka jingilup itynnad khia thew ha ka kup ka phong. Ka jingbym leh syndong ïa kane, ka lah ban wanrah ïa ka jingpynpaw ïa la ka longmet longdoh, shabar ka kup ka phong haka jingïohi kiwei pat, ba la pynkit jingmut da ka ktien 'pau ryngkeu' ne thad madan, kaba da pynshat kum ka jingleh pynpaw ïa la ka raiñ ka rem ha ka jingïohi ne jingpeit jong kiwei ïa kata ka

longmet longdoh wat la ka long kaba biang. Kane ka akor jingïaid ba khlem kdup kyrda ïa la ka kup ka phong kada pynïoh ruh ka shah kren kynnoh kum ban kynshi kyneh na ki para ba ïaïaid ïaïeng kum ka ïaid sngew sarong, phuhmat bym bha jinglong. I nongthoh i da pynkut ruh ïa ka jingsneng akor ka ïaid ka ïeng ba ka jingduh nong ha ki bym bat bym pdiang ka long ka jinglehnohei ha ka jingitynnad jingilup jong kiba peit bad siewdor pat da ka jingisih bad pynïoh ruh ïasah thuh khana ha ka ïalap ïapur.

Ki Jingmut ki ktien:

pynkhia-theu – kaba ïaid pynpalei bad tip briew.
khling-khling - khlang-khlang – pynshad khmat shane shatai.
kdup-kyrda – kaba da ring bad pyrshang ïa da na ka jingher ki jaiñ kup jaiñ phong haba beh lyer.
pau-raiñ – kumba paw ïa kiei-kiei ki bym dei ban ïohi shabar bad pynsngew lehraiñ ha kiba peit ba ïohi.
pau-ryngkeu – kaba pynpaw ne thad madan ïa ka jinglongmet longdoh haka jingpeit bad jingïohi kiwei ka bym dei ban ïohi. Paw ryngkew – jingpynpaw ha ka jingiohlut da baroh.
i ngap- i bha – ka jingleh kaba pynitynnat pynsngewbha ha ka jingïohi jingpeit jong kiwei.
kyreit-kyrsleit – ka jingleh sngew sarong bym bha jinglong kum ka jingpynkhie jingsngew ban ban da shoh da dat ha uba peit.
thuh khana – ka jingïalap ïa pur ha kum kata ka akor

ïaid bym pynkhia thew kaba ïa lap ïa lir kum ka sah thuh khana khyllem akor.

'lang tuh kper – ka rukom leh jong kane ka mrad ka long ban pynkhih khmat khling-khling, khlang-khlang, shane shatai haba ka kwah ban rung tuh ha ki kper jong ki briew kiba kam dei ban leit rung. Kaba u nongthoh u thew pynsyriem bad ki briew ba ïaid peit khling-khling, khlang-khlang, ha lynti syngkien.

IV

"Ïa kino kino ki para brieu,

....

Ki on skai-daini, dpei laidong ki tep."

Ha kane ka jingsneng ba saw jong ka bynta ba ar jong ka Sneng Tymmem, i riew tymmen Radhon Singh Berry Kharwanlang i la ai ïa ka jingsneng ha ka jingïadei para briew. Ka jingbthah jong i ha kane ka liang ka long haba kren ïano ïano. Wat pynpaw dur ïa kaba sniew la ha ki ktien ne ki kam. Ka jingsneng kaba la thoh ka ong ba, haba kren ym dei ban sin ne rngop, kaba mut ban khot pat da kawei ka kyrteng na kaba la jer la thoh ïa kita ki briew. Kata ka jingkhot jingkren ka long kaba sang. Ka daw ka long ka pynmih ïa ka jingsngewrem ha uba shah sin, na kaba dei ban khot. Ka lah ruh ban pynjem ïa ka rngiew ka bshi, kata ka jinglong donbok don rwiang jong uba shah sin. Ka lah ruh ban pynïoh ne pynkem pang ba la sniew ka jingdonbok da kaba shah sin. Ki ktien kren para briew jongngi kim dei ban long ka daw ne ai daw na uba kren, kum ka sin ka rngop, ka ban long ka daw jong ka jingkem bad ïoh pang jongki. Uta ne kata kiba sin ba rngop briew ki pynlong ïa lade kum ki nongpynkheiñ akor ha ka jingïadei briew lyngba ka kren. Ka kot kum ka kuna- kaba mut ka jingpynsuk pynbha jingsngew pat ha uba shah sin kum u briew bad pynsngewsih ruh ïa u Blei. Ha ka jingïadei briew, baroh ki briew kim don jingsngewbha sngewtynnat ïa u briew

ne ka briew kiba mlien ban sin ban rngop ha ka akor ktien. Ka jingisih bad bym sngew tynnat ka lah ban pynïoh ïa uta uba sin ba rngop ha ka buh kyrdan kum 'u ksuid rai-eh' – kata u jingthaw u bym biang bym bit ban ïashong ïasah lang kum ki para briew, hynrei u ban shong ban sah sha khlaw raieh-raidam tang marwei, ba la shah kynphuit kyndam ban sah tang marwei. Lada uba shah sin pynrngop na ka kyrteng ba la jer la thoh bad ka jingïoh pang ne kem pang ka pynpaw ne pyniba dei ba la jem rngiew na ka jingshah khot sin, ki Khasi kum ka jingleh rukom ki leit on skai daini ïa kata ka shah sin sha khot, da kaba khat na lai dong mawbyrsiew jong u dpei ka rympei ding ban leit tep noh ïa kata shah sin sha khot, kum ka jingleit pynphai noh sha uta uba sin ban lait na ka ïoh pang kem pang.

Ki Jingmut ki ktien:

pynisnieu – kaba pynpaw sniew da ka kren ne jingleh.
sin-rngop – kaba khot da kawei pat ka kyrteng na kaba dei, kaba pynrngop ïa ka kyrteng ba la jer la thoh.
jem rngieu – kaba jem ka bok ka rwiang, ka rngiew ka bshi jong uba shah sin.
long kuna – ka daw jong ka jing bym sngewbha na uba sin ha uba shah sin haduh khmat u Blei.
ksuid rai-eh – u jingthaw ba sniew bym bit bym biang ban ïa shong ïa sah ryngkat para briew tang sha lawbah lawsan bym don briew.
on skai-daini – ka rukom pynphai ïa ka shah sin shah rngop kyrteng na kaba dei haka kem pang ïoh pang

ban pynphai sha uba sin kum ka rukom.

dpei lai dong – u dpei ba la khat na ki lai dong jong ka dpei ding jong ka rympei u Khasi. Lai dong ka thew ïa ki lai maw byrsiew ba la thung bad sieh ban thang dieng sliew ding. Kum ka rukom jingleh ban leit on leit pynphai ïa kata ka on skai –daini jong ka shah sin shah rngop, ki ju khat ruh da ka nap na ki lai dong jong ka dpei ding bad tep halor u tympew dud skai ba la kren la kynphuit bad tap da uta u dpei lai dong ba la khat, shabar ka ïing ka sem.

V

“Ïano ïano haba phi khot kyrteng,

....

I rngieu i rwiang ruh i’m ju kam poi-blei!”

Da kane ka jingsneng kaba san, i riew tymmen Radhon Singh Berry Kharwanlang i kren bad kyntu ha ka liang ka khot kyrteng ïano-ïano ba ym dei ban pynmlien ban khot tang shiteng na ka kyrteng ba la jer la thoh. Dei ban khot kum ba la kyrteng. Da kaba khot lut, ka pynneh pynsah ïa ka kyrteng ba la jer. Kane ka kyrteng kaba la jer la thoh, ka don ruh ka jingpynïasoh ha ka niam jer niam thoh ki Khasi kum ka kyrteng ba la ïoh ïa ka kyrkhu kyrdoh ka jong u Blei ryngkat ruh ka jingkyrkhu jong u Thawlang bad ka Ïawbei jong kata ka longkur long jait. Na ka liang u nong shah khot shiteng na ka kyrteng pat i kyntu ba ym dei ban thie na jubab jingong kylliang ba jem rngiew ha ka longbriew. Kane ka khot kyrteng ïano-ïano, i nongthoh i pynsngew ba kam wanrah ka jingpynsngewbha sngewtynnad ha ki kmie ki kpa, namar dei maki kiba la buh kyrteng hadien ka jingïajied kaba sani ne bniah bha. Kumta ka jingkhot shiteng ïa ka kyrteng ka la ban pynsngewsih ïa ki. Kaba mih na katei ka jingsngewsih ka long pat kumba pynsngewsih sngewrem ïa u Thawlang bad ka Ïawbei jong ka long jait bad lada ka jia kum kata, ka rngiew ka bshi, ka bok ka rwiang jong uba shah khot ruh ka jem noh bad kam pynkot ïa u ban ïoh ïa ki jingkyrkhu ba la kyrpad kyrpon ha ka jer ka thoh haba kyrteng ïano ïano.

Ki Jingmut ki ktien:

khot shiteng – kata shiteng na ka kyrteng kaba dei.
la jer-la thoh – ka ktien 'jer' hangne ka long ban buh kyrteng kum ka niam ka rukom tynrai Khasi dei ban wad haduh ban da lap ïa ka kyrteng ka ban soh ha u skaw ne ban da pdiang ne pyni da ka shat ka kheiñ ba la hun la suk la pdiang naduh nangne ka pyrthei haduh ka mei ka ïaw ha dwar u Blei. Katba 'thoh' pat ka long kata ka dak jingïasakhi lem ki briew kum ki kur ki kha, ki ñiakha, meikha, ba ka kyrteng ba la pynsoh kaba biang ba dei naduh khmat ki briew haduh khmat u Blei.
pyrthei-sngi – ki sngi ki jingwan long briew jongno-jongno sha ka pyrthei.
pyndud – kumba pyndiaw, pynsngewsih, pynbuhkhoh.
rngieu (rngiew) – ka main ha u briew ne ka briew kaba u Blei u la buh.
rwiang – ka bok ka jong u briew lyngba ki kam kiba u trei kum ka ïohnong ïohni.

VI

"Haba tang shi kyntien ki khot ki brieu,

..

Ym dang mynta hynrei barim bajah."

Da kane ka jingsneng kaba hynriew, i riew tymmen Radhon Singh Berry Kharwanlang, i ai ïa ka jingsneng pynkynmaw shaphang ka jingpyrta khot kyrteng ïano-ïano, kum ka akor ktien. Ka lah ban long ka rukom ha ngi ki Khasi ha kane ka liang ba u nongkhot ne pyrta kyrteng ym dei ban khot tang shisien khot la kumno kumno haduh arsien khot ne arsien pyrta. U nongshah khot shah pyrta un sa thie ne jubab ïa ka jingshah khot kum ban bteng ne buddien ïa ka. I nongthoh i da ai jingbatai pynshai ruh shaphang ka jingkhot ne jingpyrta ba tang shi kyntien, kaba i mut tang shisien. Ha ka jingshem jinglap i nongthoh, i ai ka jingbatai ba ka khot tang shi kyntien ne shisien ka dei ka khot snaïap – kaba mut ka jingkhot ne pyrta jong kito kiba la ïap la khlad. Ka lah run ban long ka jingkhot ne pyrta jong kito ki briew kiba mut sniew kiba la apsiar ban leh ïa ka bym bha ïa uba ki khot kumta tang shi sien khot kyrteng. I nongthoh i da buh pynshong ruh ïa uba khot kumta u lah ban hap haka jingshah shoh sha dat bad pynbud pat sa ka jingtohkit bad bishar halor kata. I nongthoh i da pynrap shuh shuh ba lada kane ka jingkhot ne pyrta kyrteng ka long ha ka por mynmiet, uba pyrta kumta, un hap ym tang ka shah shoh sha dat hynrei haduh ban da

shah teh, shah khum. I nongthoh i ong ba ïa kata ka jingkhot jingpyrta kyrteng tang shi kyntien, kaba mut tang shisien, kum ka khot 'um-dum' ne ka jingkhot ne pyrta kaba pynkulmar jingmut jingsngew, ha uba shah khot ban sngewthuh bad pyntikna ïa ka sur u nong pyrta. I nongthoh i da batai ba kane ka long ka rukom ha ngi ki Khasi ha shnong ha thaw kaba ju long ju don naduh mynshuwa.

Ki Jingmut ki ktien:

shi kyntien – ym shi kynnoh, hynrei shisien khot ne pyrta.
thie – ka jubab kylliang uba shah khot ne pyrta ; kum 'oioi'.
ar-kyntien – ar sien khot ne arsien pyrta.
Nongshun ai ksuid – u briew uba mut ba thew ban leh ïa kaba sniew ne khot ïa kaba sniew ha kiwei.
syntiat ap-thap – uba da peit siar- peit buhrieh bad thap kdong.
da dien – hadien bud sa ka bishar ka tohkit nadien ka shoh ka dat.
ka khum ka teh – ka jingmudui haka bor shnong ban khot hajir.
khot umdum – ka jingkhot ne pyrta ba pynkulmar ne shaiong jingmut ïa uba shah khot.
barim bajah – ba la ju long ju don naduh kata ka por jong kito ki briew kiba im hadien ki longshuwa manshuwa.

VII

"Ha ka leit die leit theid bad leit donkam,

..

Ï'u hap ka pang ka ïap ha ka lynti."

Da kane ka jingsneng kaba hynñiew, i riew tymmen Radhon Singh Berry Kharwanlang, i kren bad kyntu, ba ha ki jingleit kiba donkam, kum kaba ïadie ïathied ïakhaïi pateng, ym biang ym bit ban ïaleit lai, hynñiew ne khyndai namar ym poi shaba mut shaba thmu ban long kam kum kata ka jingïaleit bym biang ngut ka pynmih ïa ka shitom jingmut jingpyrkhat ba la pynkit ha ki kyntien 'jyllai-jyrwit'bad 'dai-dai' kum ka jingbym sngew skhem jingmut jingpyrkhat bad bym sngew beit. Ka ktien 'jeu' ka ïeng namar 'jew' – kaba mut kam pynsngew bang sngewtynnad kum kata ka jingïaleit ne jingïalam. I nongthoh i pynbud pat ba haba iashem ne ïakynduh bad kino kino ki bym biang ka maiñ ha ka por ba dang mih na ïing ban leit shala ka trei ka ktah dei ban don jingtieng. Ki ktien 'bym don ka maiñ' - ki mut lane thew ki bym biang ha ka dur kum ki briew ne ki mrad. Lada ka lah ban long ban da pdam ne sangeh noh ka kam, ka daw ka long ba kum kata ka jingïohi, kam wanrah ïa ka jingïohnong ha ka ïadie ïathied bad kaba lah ban jia ruh da kumwei, kum ka pang ka ïap, ha lynti – kane ka jingsneng kyntu ka pynpaw ha ki kam ïadie ïathied khaïi-pateng, kaba lah ban long nangne na ri sha ki khap ri thor ka shilot mynshuwa – Bangladesh mynta.

Ki Jingmut ki ktien:

Basang – ba don ka jingpynwit pyndik, bym poi ha kaba mut ne thmu.

jyllai-jyrwit dai-dai – ba pynlyngkhum jingmut jingpyrkhat

jeu – ka mut 'jew' – bym sngewtynnad jingsngew.

pdam leit noh – ban rai kut ban ym leit ha kata ka sngi ba ïohi kumta. Ban pynkut pyndam la ka jingleit ha kata ka sngi.

lai, hynñiew, khyndai – kum ki Khasi ki ngeit ba ha kano kano ka kam ba ïa ḍei bad ka leit ka wan ha ka khaïi pateng ban leit lai ngut kim kham ïa leit. Ki kheiñ jyllai-jyrwit ne bym ïabiang ïahap ha ka ñiew khlieh bad lyngkhum ka mut ka pyrkhat. Katba hynñiew pat ka pynlong ban sah ka jinglong bynñiaw mynsiem, jingmut jingpyrkhat. Khyndai pat ki shim jingkheiñ bym ïabiang ñiew khlieh. Baroh kine ki dak jingkheiñ ki pyndonkam tang ha ka leh niam pyndep rukom ïa kiba la ïap la duh. Kumta para ba im ki kham kiar ha kine ki dak kheiñ dak ñiew.

VIII

"Ha sngap khun pyrsa ngan ñieu khmat khyndiat,

..

Ha ka niam, ka synshar ym shah sabiah."

Da kane ka sneng pyni, i riew tymmen Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ka jingñiew jingkheiñ ïa ki hynriew kyndon kiba ka rukom Khasi ka shim ha kaba jied ne thung ïa ki khlieh synshar, na ki nongleh niam pyndep rukom jong ka niam shnong niam thaw. Kane ka jingsneng ba phra ka ñiew khmat hynriew ki kyndon:

1. Ka kyndon kaba nyngkong ka long ïa u shynrang briew u bym don tmaiñ shyntur kum ba dei ka jinglong maiñ ha ka dur kum u shynrang briew. Kum ïa kine, kim jied ne thung ban long nongïalam ne ban long khlieh ha ka synshar khadar ne ne ka niam raid ne shnong, ne hima.

2. Ha kaba pynleit niam bad leh rukom kim ju pyndonkam da ka masi bym dong reng, ki kheiñ ka bym biang dur kat kum ka rukom dur ba dei ban long.

3. Ka rukom kheiñ kum ki Khasi ba buh jingñiew jingkheiñ ruh ha kito ki long kynthei, kiba ïap noh u lok ne u tnga khlem da ïoh khun, ban leit shong kha ne poikha hadien da kiwei pat ki shynrang,

wat la ki long kiba lah ban ïapoikha, namar ki la long kiba laitluid.

4. Kito ki long kynthei kiba ym ïoh khun ïoh kti hadien ba la ïa poikha ban khlem man kha, ki ju ñiew ne kheiñ ba ka long bym bha ban leit shong kha da kiwei pat hadien, namar ka pyrkhat Khasi ka pynshong ba, haba la poikha bad shong kha shong man dei ruh ban da man kha, kata ban da ïoh ki khun kynthei shynrang ban roi ka pateng long kur na ki kynthei bad ka longkha na ki shynrang.

5. Ka ñiew khmat da ine i nongthoh ka buh jingkheiñ ruh ïa ka jingïakynduh ne jingïashem ïa kito ki briew kiba dang kit khiew thylli ne suda ban leit tong um, kum ka dak pyni bym bha, bym biang, khamtam ha ka ïatrei kam, ïadie ïathied.

6. Ka ñiew khmat kaba hynriew ka long ïa ki briew kiba anna-antu. Ka jingmut jong 'ka anna-antu' – ka thew ïa kito ki briew ki bym biang ha ki dkhot met jongki, bym biang jingmut kum ki briew, ba bieit ba mutlop ha ka jingbieit bad duna ha ka jingmut jingpyrkhat kum ki briew. Kum ïa kine ki briew, kim ju jied ban long nongïalam ne khlieh ha ka synshar khaddar.

Kumta ki hynriew kyndon jingkyndiah ne jingkiar ba la ñiew khmat da u nongthoh ha ka jingsneng jingbthah haba shim lyngkot ki long:

1. u briew u bym don tmaiñ shyntur – ha ki kam synshar ne kam niam

2. ka masi bym don reng – ha kaba kñia ne khriam

3. ki long kynthei ba ïap noh u lok; khlem ïoh khun – ban leit shongkha hadien

4. ki long kynthei kiba long lyngki, ki bym don khun – ban leit shong kha pat hadien da kiwei

5. ki briew ba kit khiew ne jingpdiang um ba thylli – ban kiar na ka ïa shem ïa kynduh ha lynti syngkien

6. ki briew ba anna-antu – kata ki bym biang ha ki dkhot met kum ki briew la ñiew la kheiñ bym bha, bym bit ha ki khlieh kyrdan synshar ne kam niam shnong, kam raid, kum ki nongpynïaid ne nongïalam

Ki Jingmut ki ktien:

ñiew khmat – buh jingkheiñ ban kiar ban kyndiah.
maiñ shynrang – ka dur khamtam ki shynrang ha u 'ñiuhtmaiñ.
don kynrei – bym ju kham lap ne kham shem; ba long khyllah na kaba ju long ju don.
sah ïap ïeng – ka jinglong bym sei syntiew ne soh kum ka dieng ïap shi rynïeng wat la ka mih ka san.

long lyngki – bym seisoh bym don khun don kti.
la pateng – la wan long laitluid na ka jingïap ne jingïaphet na u lok ne u tnga ba la ïapoi kha mynshuwa.
phiang – u khiew rnong buh um ki Khasi.
klong – u soh jong u jhur pur, ba la ïaw bad eh ban pyndonkam ha ka ba buh um.
ktang – u siej heh ki mat, uba lah ban dain bad pyndonkam ban buh um hadien ba pynkhuid ïa ka mat.
lwa – u khiew khyndew ba rit bad khim ryndang bad nang heh ne ïar lynguiñ pdeng kum u tiar buh um.
baroh-kyllum – kum ban shim bad kynthup lang baroh.
anna-antu – bym biang ki dkhot met kum u briew bym biang ha ka jingmut jingpyrkhat, ba bieit ba mutlop, bym sngewthuh, ka jinglong ba duna
ka niam – ki kam niam jong ka shnong, ka raid, ka hima. Kum ki Lyngdoh, ki Daloi.
ka synshar – ki kam kiba ïa dei ha ka pynïaid ïa ka synshar-khadar jong ka shnong, ka raid, ka hima.
kyndiah – ban kiar bym shah.
sabiah – ym shah, ym ju kham shah satia.

IX

"Ïa u brieu khlem tmaiñ la ju ñiew bym bha,

...

Ba ï'u hap jynjar snieu wat tang ha shen."

Da kane ka sneng ba khyndai, i riew tymmen Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la ai ka jingbatai pynshai ïa kito ki hynriew kyndon jingkyndiah, kiba i la ñiew khmat haka jingsneng kaba phra.

Ka jingpynshai halor u briew u bym don tmaiñ ka long ka jingkeiñ bym bha, kata ym ju poi sha kaba bha ba biang. Ka daw ka long ba'm ne bym sei hok ka long kur long kha. Lah ban batai ïa kane ka jingbymsei bym san kum ka jingbym thoh ka hukum, ha ka maiñ ka dur ban longheh longsan ha ka synshar khadar ne ha ka longheh longsan ha ki niam raid hima ban pyndep ne khlieh ha ka niam shnong niam raid ne hima.

Ka jingpynshai halor ka masi khlem reng ruh ka long kajuh kum u briew khlem tmaiñ kumta ym ju pynleit ha ka kñia ka khriam, ba kam biang ha ka dur kaba ka dei ban long kumba ju long ju don.

Ka jingpynshai halor ki kynthei ba la poikha bad ba ïap noh u lok ne u tnga bad khlem ïoh khun don khun, ba kylla long rangli ne sah marwei, kum ki jingwan ur wan hap ka sniew bok ba la sniew ka nusip ne kupar ban duh ïa u nongbsa btiah, nongai khaw – ba la mut ha ka ktien 'duh ja'.

Ka jingpynshai halor ki long kynthei bym ïoh khun ïoh kti hadien ka shong kha shong man la ñiew ba ki long

atlukhi ne kuman haka jinglong kum ba dei ïa ki kynthei ban long ban man, ban sei ban śan sha ka jinglong kmie da kaba kha ki khun ki kti.
Ka jingpynshai halor ka jingïashem ïa uba ne kaba kit khiew suda la ñiew bym bit, khamtam da kito kiba trei ha ka ïadie ïathied, kum ka dak jong ka jingduh ïohnong ha ka ïadie ïathied.
Ka jingpynshai halor ka anna-antu ka long ba ki wan mih ha ka dur khyllah bad bym biang dur biang maiñ, kumta ban bat ne ialam ha ka synshar khadar ne khlieh ha ki niam shnong, raid ne hima kim ju jied satia.
U nongthoh u da pynwai pynkut ha kane ka liang ban ym leh bym kheiñ ne leh ksan pynlah pyrshah ïa kita ki jingkyndiah namar ki lah ban wanrah ïa ka shitom ka jynjar kaba lah ban wan kloi-kloi naduh ba sdang ban ïaid lait na ka ktien kiba la tymmen bad ha shuwa.

Ki Jingmut ki ktien:

bym sei hok ka long kur-long kha – bym thoh hukum ban ïoh longheh longsan kumba ka dur ka pynpaw ha ka jingwan longbriew.
ñiew snieu – ñiew sniew ne kheiñ bym bha ne bym biang.
ñiew bakla – ka jingbymbeit haka jingïapan longbriew kum ka kynthei ban kiew sha ka longmei longkmie da ka jingïoh khun don khun.
rangli – ban sah marwei, khlem lok khlem khun.
dukhi kupar duhja – ka thew ïa ka jinglong kuman bym seisoh kum ka kynthei haduh ban da ïap da duh noh u nongai ja ai dohkha, nongbsa btiah.

la tim atlukhi – ka jinglong kuman bym seisoh kaba mih ha ka jingwan long briew kaba lyngki ne suda da ka jingbym don khun don kti.

ka hok ïohnong – ka dei ka hok jong u nongdie ban da ïoh tam na kaba u thied kum ka ïohnong bad bainong jong u.

synit – ka mut kaba khlem sngit sbak na ka ïohnong ïohni.

ñieu khyllah – kheiñ babe rukom ne ba pher bran na ka rukom ba dei ban long ne ju long.

tang ha shen – tang ha kaba sdang eh ka kam, ne sdang ym pat sdang.

ï'u – mut ïoh .

snieu – sniew.

X

“Haba phi ïa shem ruh badno badno,

..

Ka long ïa siat shonshiu mar ïa pharshi.”

Da kane ka jingsneng ba shiphew, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la buh ka sneng pyni, haka akor jingleh para briew. Kane ka jingsneng ka thew ne ka mut haka jingïashem ïakynduh para briew, lada ha ïing, ha ïew ha hat, ne ha lynti syngkien.

Kum ka akor jingleh dei ban ïabam u kwai u tympew da kaba ïasong. Ngi dang kham ïohi shynna ïa kane ka akor jingleh ha kito ki briew kiba shong ba sah ha ki nongkyndong bad khap sor. Kumta ka ïasong kwai, bam kwai bam tympew ka plie phang ïa kata ka jingïakynduh ne ïashem ban da bud pat sa ka akor ktien ha ka ïakren, ïakhana.

Ha ka jingïakren ïakhana, i nongthoh i bthah ba kum ka akor ktien dei ban kylli shaphang ka koit ka khiah, ka kam ka jam, ka trei ka ktah. Kaba bud ka jingïakren, ka jingïakylli shaphang ka ïoh khun ïoh ksiew bad ka jingsan jingrangbah jong ki.

Nangta pat i nongthoh i batai pynshai shaphang ka jingïabam kwai bam tympew. Lada duna shun ha u tympew ba la thoh ba la tah ha kaba ïa songkwai bad haba hap ai shun shuh dei ban ai katkum ba la bthah; kata ban thoh khyndiat ha u tympew bad ai ha uta ne kata, kiba pan. I nongthoh i khang pyrshah ban ai da

kaba tah ne thoh ha ka khmut shympriah jong uba ai bad pyndei pat hamar khmut shympriah kti ne thymbrong khmut kti jong uba shim. Kum kane ka akor jingleh jingkam ka pynlong bad pynmih ïa ka jingïakajia lano re lano hapdeng u nongai bad u nongshim kiba leh kumta. Ka daw jong kane ka jingkhang ban leh ka long ka jingai bad jingshim shun da ka khmut shympriah ne tymbrong kti, ka long kumba kynphui – kaba mut kaba pan ne khot ïa ka jingïalong sniew bok. Ka dei ruh ka rukom jingleh kaba ki Khasi ki ju leh haba thoh shun ban beh ïa kano-kano kaba wan hap kum ka skai ka daini – kata ka jingïalap ïapur ïa uno-uno ne kano-kano, lada kaba bha ne kaba sniew, kaba pynlong ïa uba shah ïalap ban sngew pang sngew ñiuñ ha ka jinglong ka kpoh ka snier. Ka jingmut jong 'ka skai-ka daini' – ka thew ïa ka jinglong bym bha bad ba sniew jong u ne ka nongïalap ïapur, kaba pynlong at kpoh, dap lyer ka kpoh ha uba shah ïalap kumta. Dei ruh ha kane ka rukom dud skai, on ne bret, weng bad kyndat sabuit sakai, ba ka long ka jingkynphui kyndam ban kan jiah kan dam na ka jingwan long wan sa, ba ym bit ban leh ha kaba ïaai shun, shim shun haba ïabam kwai bam tympew sngewbha sngewtynnad da ka khmut shympriah kti.

I nongthoh i la ai ruh ïa ka jingbatai ïa ka byrshem khmut shynriah'ti ha kaba ïaai shun kumta, ka long kumba ïaphawer da ka akor jingleh ïa kaba ym biang, ym beit ha ka akor kaba bha kaba biang kaba bit. Ka ktien 'ïa siat shonshiu' pat ka kdew ba ka akor jingleh jingkam bym pynïoh ïa ka jingmut ba beit bad ba bha kum ban pharshi jingleh, ne ïuh ne kyllan mluh ha i

bynta ba sa matlah jong uwei pat, kata pynpang jingsngew ïa u.

Ki Jingmut ki ktien:

khmut shyriah'ti – i tduh jong ka khmut jong ki thymbrong ne shymriah ba san tylli ha ka sla kti.
on kynphui – kaba mut ban beh da kaba biah bad bynthiew kaba la pynkit ha ka ktien kynphui – kum ban pynrem, ba kam don hok ban wan kiew.
ka skai ka daini – ka jingïalap ïa pur ïa ka kyrteng ka nam jongno jongno kaba wan pynlong pynsa ïa kata ka at kpoh dap lyer ha uba shah ïalap wat la ka long kaba bha ne kaba sniew, ki ju on ne beh noh ïa ka na uta uba shah ïalap da kaba tah shun da ka khmut shympriah'ti.
ïasiat shon shiu – ïasiat kaba mut ïathew pyrshah khak bad shon-shiu pat ka thew ïa ka akor jingleh ban pynshon jingmut ha uba shah leh, khlem da kren da ka ktien; kumba kyllan mluh ne ïuh kyrdem na i bynta ba sa mattah jong u nongshim ban sngew kumba pharshi jingleh ba ktah jingsngew ïa u.

XI

“Ï’u nongbatai niam burom bad mane,

..

Ïa u Blei hi bad ïa ka pyrthei-sngi.”

Ha kane ka jingsneng pyni ba khad-wei, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la ai ka jingbthah ha ka jingïadei bad u ’riew rangbah uba tip bad ba la shemphang ha ka niam bad ki jingpyndep rukom kiba ïa dei bad ka.

Kum uta u briew u dei ban ïoh ïa ka akor jingleh jingkam na kiwei pat ki briew kaba kham heh kham khraw. Ka daw jong kane ka jingkyntiew burom ïa u, ka long namar ma u, u pynadke kata u pynleh pynkam ban loit ban law, ban nguh let nguh lait ïa ka tam ka duna, ka leh lait leh bakla jong u briew, kaba ka ktien ‘ka pap- ka sang’ ka thew lane mut kum ki jingleh lait leh bakla da u briew bad ban pan ïa suk pat ïa ka jingpynsngewsih ïa u Blei. Khnang ba u Blei un ym phai lyndet na u briew. Kumba u pyndep ïa ki jingleh rukom ban da pynshai pynsakhi ha khmat ki briew, u da shim ruh kum ka pynsngew pynsngap haduh khmat u Blei ban koit ban khiah ka longmet ka longdoh – kata ka met ban suk ban sain ka jingmut jingpyrkhat pat ha ka mynsiem ka jong u briew ha ka pyrthei longbriew jong u.

I nongthoh i da batai ruh ba u nongbatai niam u ïarap ban weng ïa ki wit – ki thaiñ – kata ki jingeh jingshitom haka longbriew ka jong u briew da kaba u khroh u kjuh,

u syntuid u tyrsiang da ka ïam ka ud, ha ka pynsngew pynsngap ha u Blei ïa ka lait ka bakla ka jong u briew, kum uta u nongpynleh pynkam ban pynïasoh pat bad ka jingieit bad jingisynei ka jong u Blei ha ka kyrkhu kyrdoh, kaba ka ktien 'Nongkhliam', ka mut ne thew. Kumta, uba kum uta u 'riew tymmen 'riewsan, kum u nongpynleh pynkam ïa ki para briew u dei, da shisha ban ïoh ïa ka jingburom na la ki para briew kaba kham halor wat ban ïa ka burom kmie burom kpa. Ka daw jong kane ka jingleh burom ka long ba u pynïasoh kti ïa ka jingïadei u briew bad u Blei bad dei ruh lyngba ka ïasaid ka ïathew ka jong u ha ka nia bad ka jutang ba u diangti ne pdiang pat ïa ka map, ka isynei bad sngew synei ka jong u Blei na ka bynta u briew ba dap tang ka leh lait leh bakla. U long kum uta u nongïarap ban pynïasoh pynïadei pat ïa u briew sha ka jingphai khmat ka jong u Blei ïa u briew ban biang ha ka pyrthei long briew jong u katba dang im dang sah ki sngi longbriew jong u ha longmet longdoh.

Ki Jingmut ki ktien:

mane – ban sngewnguh.
pynadke – pynbeit, pynbha bad pyntyrsiang ïa ka jingïadei ïa jan u briew bad u Blei
ka pyrthei – ka pyrthei longbriew ka jong u briew.
ki wit ki thaiñ – ki jingeh, ki jingshitom kiba u briew u ïakynduh ïa shem ha ka longbriew lyngba ki jingleh lait leh bakla.
u nongkjor-nongkliam – u nongpynleh pynkam ïa ka pynsngew pynsngap, ka nguh let nguh lait ban ïoh pat ïa ka.

jingisynei, sngewsynei bad map ei ka jong u Blei da ki kyntien ïam bad syntuid ban pyntyrsiang pat ïa ka jingïadei u briew bad u Blei.

sohti-diangti – u pynïadei ïa ksoh kti ïa u briew bad u Blei ban pynïoh pat ïa ka jingphai khmat ka jong u Blei sha u briew ban biang, ban suk ka pyrthei longbriew jong u briew, kumba la pynhiar hukum ban wan longbriew.

ka pyrthei sngi – kata katba dang sah dang don ki sngi ki ïa jong ka longbriew ka jong u briew.

XII

"Haba shem ne long snieu kumno-kumno,

...

U Blei u ju bynta hi ho ia phi."

Da kane ka jingsneng ba khatar, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh jingsneng jingpyni kumno ban sngew, ban kren bad ban leh ha ki khep bad bynta jong ka jingjia ba sniew ha ka longbriew jong u briew ne ka briew. Haba ïashem ne ïakynduh bad ki jingjia ba sniew, ki bym bha ne pynsngewtynnad ha ka longbriew manbriew jongno jongno ba ka long kaba sang – kata ka bym bit, ka bym dei eh ban leh kum ka akor kren ne ka akor leh kum ka jingpynkit ne tei pop ne jingbakla ha la ki kmie ki kpa ne buh kynnoh ha ki. Uta ne kata uba buh jingpynkit ne jingkynnoh tei pop ha la ki kmie- ki kpa, ïa lade hi ruh u kylla sniew, kum uta ne kata ki bym don ka jingbah khlieh ne jingbah khala ïa la ka kam sniew kaba la wan jia ha ka jingim jong ki. Ki long kum kita ki bym don ne khalah ne bret jingkitkhlieh ne jingbah khala kaba biang kaba dei, kumba ka ktien 'khalapura' ka ai ïa ka jingmut.

I nongthoh i da batai pynshai ~~ba~~ ki longkmie longkpa ki ïoh ïa ka sam bynta buh bynta ka jong u Blei ban long ki nongmih khmat jong u Blei ha khmat ki khun ki kti ha ka longbriew jong ki. Dei ma ki, kiba shimti ïa ka hok longtrai jong ki khun kiba ki la kha, da ka jingpynhiar hukum ka jong u Blei. Kum ki khun ngi dei ban don ka

jingsngewnguh ïa la ki kmie ki kpa, kiba la pynkha bad ai ïa ka longrynïeng bad longbriew haka pyrthei. Ngi dei ban sngewnguh bad burom ïa ki da ka akor ktien bad akor jingleh jingkam jongngi. Ngi dei ruh ban kynmaw ban pynsah pynneh ïa kane ka hok jong ka lynti ka jingwan longbriew na la i mei i pa, wat haduh ban da poi ha ka khep ne bynta kaba kumno kumno ruh ngi dei ban da wad bad pynshong ïa ka dor bashisha, haka jingkha jingmih bad jingwan long briew jongngi.
Nangta pat i nongthoh i kdat jingbatai pat shaphang ka akor jingleh jingkam ha kaba ai ei-ei, kum ka jingiarap ban leh isynei ïano-ïano, ba ngim dei ban khmih lynti ba kata ka jingleh isynei kan wanphai na uta uba ïoh ïa ka ban da wan siew kylliang pat ïa ngi. I nongthoh i da sneng pynkynmaw pat ba ka jingïohnong na kumta ka jingleh kam ju jiah ne duh, kum ka bhah ka bynta kaba u Blei un pynphai bad pynnoh na ka liang jong U.

Ki Jingmut ki ktien:

tei pop – ka jingkynnoh ne pynkit ha la ki kmie ki kpa ba kha.
ma-lade – ka mut 'maphi hi'.
long snieu – kylla bym bha, bym beit ha ka longbriew manbriew.
khalapura – ka mut ka jingkhala ne bret kyndat ïa ka jingkit khlieh jong ka jingwan long sniew
wat – ka dei ban long 'wad'.
ai is'nei – kaba mut 'ai isynei'- kata kaba ai jingïarap da ka tiar ne ka pisa ne ka bor met.

ïoh kylliang – ban da wan siew pat da u nongshah ne nongïoh leh isynei shah kiba leh isynei.
nongkylliang – 'Nong' ka ïeng kum ka 'bainong' ban siew kylla pat sha uba leh ne ai kum ka kylla pynphai ïa ka jingleh. Ha ka jingpyrkhat niam kum u Khasi, ka ktien 'Nongkylliang' ka ïeng kum ka bhah ka bynta, kaba u Blei u buh jingkheiñ ban pynphai kylla sha uba leh kat kum ka jingleh jong u ne jong ka. Dei kane kaba synṣhar ïa ka leh hok kam hok ha la ka jingim khnang ba ka 'nong' kan wan kylliang ha kaba bha, ba biang ba bit. Kam ju leit shawei pat bad kam ju pep ne map ïano-ïano.

XIII

"Wat leh snieu la ki lok kynthei-shynrang,

..

Ba shisien ïa phi kin die ruh ki shlan."

Da kane ka jingsneng ba khatlai, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i ai ka jingsneng jingbthah ha kaba jied ïa ki paralok la ki kynthei ne shynrang. Ka jingkyntu ba nyngkong eh ka long ba ngim dei ban leh sniew ïa la ki paralok bad lada ngi leh kumta ka long kaba sang ym tang ha ka pyrthei hynrei haduh khmat u Blei, u ban shim jingbishar ïa ka jingleh sniew jongngi. I nongthoh i ai ïa ka jingbatai ruh ïa ka ktien 'lok' da kaba i ai jingmut kum ki paralok kiba ngi lah ban shaniah ha ka jingïadei. Kita ki bym kynriah ne kylla ha ka jingïadei wat la ngi shem duk na ka jingpahuh ne shem jynjar na ka jingsuk. Kum kita ki paralok ba shisha la ha ka suk ne jingshem shipa lanot. Ha ka jingïalang ïadei paralok, kito kiba pynkheiñ ïa ka jingshaniah, ki khot hi ïa ka pap, kaba ym don jingmap satia ne sabiah. I da pynbud ruh ïa kito ki briew ki bym don ka mynsiem sngewnguh ïa ka jingleh bha jong kiwei, bunsien ki ju ïakynduh ïa ka jingdaiñ jong ka pyrthei. Kane ka mut ka jingkhanglad ha ka jingïoh jingïarap ha ki por ba ngi ïakynduh bad kino kino ki jingeh, jingshitom ha ka jingim. I nongthoh i da bthah ruh ban kiar na kito ki briew ki bym don mynsiem sngewnguh ha kaba ïalong ïadei paralok, ka daw ka long ba ha kiba kum kita, kim don jingkheiñ

jingniew ïa ka pap ka sang. Ngim dei ban ïajan bad ki, namar ki shlan ban die wat la ki la long paralok ruh, ka ktien 'shlan' – ka ai ïa ka jingmut jong ka jingshlur jong ki ban leh ïa kaba sniew khlem sngew rem jingsngew ha la ka mynsiem.

Ki Jingmut ki ktien:

leh sniew – ki kam ki bym bha ne pynbha ïa ki paralok.
ïa kynriah – kaba mut, ki lok ba ïaisah ïaineh la ha ka shem duk lanot bad jynjar ne shipa kumjuh ha ka shem suk. Kita ki long ki paralok ba shisha.
map sabiah – ym don jingmap satia.
ka pyrto – ka jingkynmaw sngewnguh.
daiñ dong – ka jingkhanglad khang lynti ban ïoh jingïarap.
ki shlan – kaba nud ne sngew shlur ban leh ïa kaba sniew, khlem sngew rem jingsngew hala poh mynsiem.
bym ïa kynriah – kiba ïeng skhem ha ka jingïadei paralok la ïoh ne duh, la suk ne shitom khlem ïehnoh, phet noh.

XIV

"Wat ju marmlien lamler lambaid ka ktien,

..

Ba ki laiphew pap ha ka ki don lang."

Da kane ka sneng pyni ba khatsaw, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i batai shaphang ka akor ktien ba ngim dei ban marmlien ne pynlong mlien ban kren ne ïathuh ïa kano-kano ka bym don jingpynshisha haka jingtip jongngi. Ka jingïapynbud synrop jong 'ka Lamler-lambaid' – ka ai ïa ka jingmut kum ban pynkit haba la don ka ktien lamler ne bym dei ba shisha ka bud pat ka lambaid kaba pynmih ïa ka jingïa kajia ha ka akor jingleh kaba u nongthoh u buh nuksa da kaba wan sei ki briew ïa u thylliej jong uta ne kata kaba lamler. Kumta ym bit lamler 'ïoh hap ïaring saiphla'. Kine ki kyntien ki mut lane ki thew ïa ka jingïawad ter-ter ban lap ïa ka jingïathuh pynskhem ba ki ktien ba la kren ki long ki bym don jingshisha hynrei kiba shu jler, kum ki jingkren pynbud nam ïano-ïano. Kino kino kiba hap ha kata ka shah ring saiphla ki shu shah pynkhlemraiñ ei na madan ha madan. I nongthoh i da sneng pyntieng hi ruh ba ka jinglong pynmlien ban lamler ka pynlong ïa ka jingkheiñ kloi ki bniat khlem pat dei por katkum ka rta ba dei ban kheiñ. Kane ka paw ruh ha ka dur khmat jong ka briew ne u briew ba ka dur khmat ka paw ba dang itynnad i khynraw, katba ha ki jingleh kum ka bam kwai bam tympew la hap ban pyndonkam khylliat ne tyndong dung kwai tympew kat shaba leit ba wan.

I nongthoh i da sneng pyni ruh ba ym bit ban lamler ïano-ïano bad hangno-hangno ruh da kaba ai nuksa na ka khana puriskam jong u masi bad ka tyngab. Ha kaba u masi kum u basan, la phah da u Blei ban lam khubor sha ki briew ïa ka jingbha, jingbit jingbiang jong u briew, hynrei ka tyngab pat ha lynti kaba puh ñiangdkhap na met u masi, ka la pynhikai lamler ha kata ka jingïathuh. Kane ka la pynsngew dom ïa u Blei bad u la tap pyllup da u khiew ranei ïong bad ka sa kylla ïong ha ka rong jongka. Katba ïa u masi pat u Blei u la tynruh pynlop lut ïa ki bniat ba shaneng tyngam shyntur jong u, kumta baroh ki masi kim ju don bniat shaneng tyngam. Lehse ka jinglong mlien ban lamler da u briew, ka pynïong ne pynjakhlia ïa ka jinglong na kaba dei ban long kum ki 'riew shisha ba biang jinglong.
Khatduh ïawai, i nongthoh i kyntu ban kiar na ka jinglong lamler namar kane ka jingmlien ka pynkha pat ïa kiwei kiwei ki jingleh jingkam kiba shong pap pynkit pap para briew haduh ban da ïakylla ïashun ïakyndiah ha ka jingïadei briew bad pynsah jingang ha ka jingïadei.

Ki Jingmut ki ktien:

mar mlien – ban thaw ne pynlong mlien ha ka akor ktien jong ka kren khana
lamler lambaid – lamler – ka ktien ne jingkren ïathuh ka bym don jingshisha haba wad ban pynshisha. Katba lambaid pat ka mut ne thew ka jingmih na ka lamler haduh u pud jong ka jingïakajia majia da kata ka jingkren ne jingong bym shisha kaba pynbudnam ïano-ïano.

ring 'saiphla – ka mut – ka jingwad ne jingthohkit ter-ter da uba ne kaba la shah kren lamler ban lap ba ka jingkren ne jingïathuh ba ka long ka bym don jingshisha, ban sait ïa ka jingbud nam sniew.
kheiñ shen – ban lop kloi ki bniat khlem pat dei por ne rta.
khylliat – ka tyndong siej, nar ne rnong kaba pyndonkam ha kaba dung kwai-tympew, kaba lah ban rah kat shaba leit da u briew ne ka briew bad u nar dung ne khylliat pynlwet.
tap lup – tap baroh shi rynïeng na khlieh ha kjat.
khieu r'nei – ka mut khiew ranei ne khiew khyndew ba la shna na ka 'dew byrtha da ki nong Larnai ne Larnei jong ka Jaiñtia Hill kiba ïong ha ka rong.

XV

"Haba ïa shem ïa ki brieu ha lynti,

....

Ba ï'u shisien phin hap ban kylli."

Da kane ka sneng pyni ba khatsan, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i ai ka jingbatai ha ka liang ka akor ïaid ha lynti syngkien. Ka jingbatai ba haba ïa kynduh pyrshah bad kiwei, ha ka por ba ïaid, dei ban kiar ne kynriah, ym dei ban tur pyrshah ïa ki, kumba leh pharshi, kata ban da leh pyntam sngew khraw ïa lade. Ka jingsneng batai ba ïa dei ha kaba ïakynduh bad kiba la kham long 'riew tymmen lei-lei, dei hi ruh ban da kiar bad kynriah, kum ka jingai burom bad husiar namar ka jingkiew ka rta bad tlot met jong ki bad wat haduh ban da ai khublei ruh kum ka jingai burom ïa ki 'riew tymmen 'riew san.
I nongthoh i sneng ruh kum ka akor ïaid haba dei ban kiew artet – kata ha ki lynti thiep ne sharing ki nongïaid kiba kiew, ki dei ba kin kiar ne kynriah ïa kiba hiar arsut. Ka daw ka lah ban long ban ym ïa tyngkhuh bad kham stet ïaid uba hiar arsut ban ïa uba kiew artet.
I nongthoh i da pynbud jingsneng pat u nongïaid bym kit jingkit hala met ba la pynkit da ka ktien 'ïaid suda', ki dei ban kiar ne kynriah la kiew artet ne hiar arsut ïa kito ki nongïaid kiba kit jingkit jingbah. Ka daw ka long ba ka kham pynsuk pynkloi ïa uba ïaid suda – ne khlem kit jingkit ban kiar ne kynriah ban ïa uba kit jingkit jingbah.

I da pynkut jingsneng ha ka akor ïaid, akor ïeng ban ym leh sarong ne sngew meng ha ka jingleh haba ïaid ba ïeng ban da pynkiew jinglong mynsiem ha ka jingpyrkhat lem ïa ki para nongïaid ban ïabit ïabiang markylliang ha lynti syngkien. Ka daw kaba i ai, ka long ba ha ka longbriew don shibun ki jingïakynduh kiba pynkylla jingim, jinglong jingman kumta ki jingsngew meng bad leh sarong ha ka akor ïaid akor ïeng ka lah ban pynkylla khongpong ïa ka jinglong tip briew bad ban da leh da ka akor bad kup la ka burom ha ki jingleh jingkam. Dei ban don ka jinglong mynsiem jong ka pyrkhat lem ïa kiwei ruh, lym kumta, ngi kylla la ka jinglong ha ka longbriew kum uta ne kata u bym pyrkhat ïa ka bit ka biang ba mar kylliang jong ki para briew bala pynkit jingmut ha ka ktien 'jaiñ nep' kum ka jaiñ ba la kyntait na ka phong ka kup, kaba bit ban pyndonkam tang ha kaba suh nep kup thiah ne siang thiah.

Ki Jingmut ki ktien:

tur pyrshah – ban ïaid markhmat pak ne tur kynsan phak.
leh pharshi – ka jingleh pyntam kaba pynpaw sngew meng, sngew khraw ïa lade, kum ban pynsngew leh heh leh meng.
kiew artet – ki nongïaid ba hap kiew thiep ne lynti sharing ba riat.
kiba arsut – ki nongïaid ba hiar thiep ne lynti sharing.
ïaid suda – ba ïaid tang ka met khlem jingkit jingbah.
hangamei-hangapa – ban sngew meng jingsngew bad ïaid sarong kum ban pynpaw jingleh ha kiwei, ba tang manga u ne ka khun i me i pa ne ym don u ban khamtam ban ïa kaba nga long.

XVI

"Haba wankai ki 'riew tymmen ha la ïing,

...

Kynmaw ho khun pyrsa shyrang-kynthei."

Da kane ka jingsneng ba khathynriew, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ka sneng pyni akor jingleh jingkam, kat kum ka akor Khasi ba la ju long, ju don haka por longbriew jongi, kaba paw ha ngi mynta kum ka jingleh bym salia ne bym shim khia.

I nongthoh i sdang da kaei ka akor jingleh kaba ngi dei ban leh, haba wankai ki 'riew tymmen ha la ïing bad shuwa ba kin ïeng ban mih noh dei ban ym pynleit thylli ïa ki, dei ban da pynthep kwai-tympew ha ka ïarong kaba ki kieng ha met. Ka ju long ha ka por mynshuwa, ba ki briew hangne ka ri jong ngi ki pyndonkam pla da 'ki ïarong' – kata ki pla thep jingthep ba la thaiñ na ki ksai jong u sla sohtrun ha ka jingni jingrew ki thliew katkum ka jingdonkam. Ki long ki pla jar ba don thliew. Ka daw ban pynthep kwai-tympew kumta, ka long ban ïoh ïa ka jingkyrkhu na u Blei da kata ka akor jingleh ka ban wan kum ka jingïohnong ïoh kylliang ba na sha lyndet. Kane ka jingleh ka pynman ne pynroi ha ka spah jingdon kaba la don lupa, kum ka jingkyrkhu namar kata ka akor jingleh jingkam.

Kaba bud pat nangta ka long kawei ka akor jingleh ban da shim ïa ki artylli ki kti jong kita ki 'riew tymmen ban nguh ïa ki, kum ka jingai burom ïakhlad bad ki, kum

kiba la san la rangbah bad kham shemphang ha ka longbriew jongki.
I nongthoh i batai ruh kumno ngi dei ban leh haba wan wan lap miet ne wan sah miet ki briew ha la ïing. Ngim bit satia ban pynthiah jing-it ja – kata pynshah thngan khlem ai ja ai dohkha ïa ki. I nongthoh i da pynkut jingsneng ha kane ka liang jong ka akor jingleh da kaba kdew pyni jingsngew ba kine ki jingleh jingkam kum ka akor briew ki long kum ki jingai burom ïa la u Blei Nongbuh Nongthaw ban ym shah jop ne shah synshar ha ka jinglong bynnud jingai, namar u Blei uba tip bad ïohi un nang pyndap pat ha ka kamai ka kajih ba la pynkit ha ka ktien 'dhorom Blei'. Ka long ka jingleh para briew kaba kiew pat sha ka jingtip bad jingïohi ka jong u Blei na uba baroh ki jingkyrkhu ki wan.

Ki Jingmut ki ktien:

pynleit thylli – ban ym ai eiei ne pynthep kwai ha pla kieng.
ïarong – ka pla kieng Khasi, ba la thain thliew kum ki jar na u sla sohtrun.
man spah-man pheu – ban nang roi nang man ka kamai ka kajih.
nguh arti – ka rukom khublei ïa khlad bad i 'riew tymmen ba wankai ha la ïing shuwa ba kin mih leit noh, da kaba shim ïa ki kti jongki bad pyndei ha la khlieh ba la pyndem kum ka jingburom.
lap-miet – wan sah miet ha la ïing.
jing-it ja – pynthiah khlem ai ja – ai dohkha.

sang – ka akor jingleh bym bit bym biang eh.
dhorom – ka jingleh ïa ki para briew kum ka jingpynleit burom sha u Blei kaba mih na ka akor briew ba biang naduh khmat ki briew haduh khmat u Blei.
ï'u sang ho – ïoh sang ho – kaba mut ne thew ba sah ka jingleh jingkam kiba ang kum ki jingleh klet leh lait para briew, kiba u Blei u tip u ïohi. Kum ka akor jingleh bym ïadei hukum, bym shong hok bad bym pynsngewbha ïa u Blei.

XVII

"Haba leh let leh lait mano-mano,

....

Ba ï'u kit pap bad ba sangsot maiblei."

Da kane ka jingsneng ba khathynñiew, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ka sneng pyni kum ka jingpynkiew jinglong ba bha ha ka longbriew kum ki Khasi I buh ïa ka phang ha ka khep ne bynta jong ka jingbakla para briew kaba lah ban long ka jingklet bym kynmaw ne jingleh lait ne bakla na kaba dei hok ban leh. Lada don ka jingïasngewthuh jingmut hapdeng uba leh bad shah leh bad ka jingïamap, ym dei shuh ban buhnud – kata ban sngew shun ïa uba leh klet ne leh bakla, dei ban ym kynmaw shuh ha la ka jingmut ba kan sah ka jingïadei para briew ha la ka akor ktien ne akor jingleh jingkam kum ka jingïamap ba mar kylliang. Dei ban pynkut pynwai noh ïa ka jinglong ïashun kaba mih na kata ka jingleh. Ym dei ban long ïai sah ïai don ha kata ka jingïashut bad sngew shun ha la ka jingmut, jingsngew kum ka jingpyneh kuman jingsngew kiba ki ktien 'dukhi-dukhait' ki thew.

I nongthoh i batai ruh ba ka long bym bha ban kwah tip khyllah ïa ka kam jong kiwei pat ki briew, namar kane ka jingtip ka pynlong sniew jingmut jingpyrkhat ha uta uba kwah tip shaphang kito ki briew bad ka pynlong syrwa jingmut lehnohei kiba 'ki ktien sniew bad thala' ki kdew. Ym dei ruh ban pynlong jingmlien ha la ka akor

jingleh jingkam ban rkhie beiñ ïa kiwei pat ki para briew. Da kaba leh kumta, ka pynïoh ïa ka jinglong kit pap ha uta uba leh katba u dang im dang sah ha ka longbriew ha ka pyurthei namar ka rhie beiñ jong u ne jong ka. I nongthoh i sneng bad hikai akor jingsngew shemphang ka jingïadei bad kito kiba duk ba thngan, ki bym biang ka khih ka kamai ban don mynsiem sngewlem sngew synei kum ka jingpynkiew ïa ka akor longbriew, ha ka jingïadei briew. I da batai hi ruh ba kiba leh kumta, ki kit pat ha lade kum ki jingleh ba pynsah-ang ha khmat ka sot- ka jingshisha kaba ha khlieh tam bad ka bainong ka long ka jingmai jingdumok jong u Blei kum u Nongbuh bynta sam bynta. Tam tang ka leh hok mut hok bad leh ïa kaba dei da ka akor kum ki briew.

Ki Jingmut ki ktien:

leh let-leh lait – ki jingleh ba la kum klet ïa kaba dei ban leh bad kiba leh bakla na kaba dei ban leh.
buhnud-buhtien – ban da pun ha la ka jingmut bad pynmih pat ha ki ktien
la mane – la sngewthuh bad pdiang ba la klet la bakla.
ïatang – ïa suk noh.
kynthet dukhi-khait – ban pyneh dohnud bad kuman jingsngew bad ïai sah ha ka jingïashun.
tip kynsha – ka jingtip ba kham pher kham khyllah shaphang kiwei.
ka sniew – ka thala – ka thew ïa ki jingpyrkhat ba pynsniew ïa ka jingmut ban pynsyrwa kiba khate noh na ka mut bha mut hok shaphang jongno-jongno.

marmlien – pynmlien ha la ka jinglong.
kit pap – pynkiew ïa ka jinglong ba sniew ha ka longbriew.
sang sot – ki akor jingleh kiba pynlong ka jing-ang ne jingbym ïa soh bad ka jingshisha ba ha khlieh tam – ka sot.
maiblei – ka jingmai ne jingdumok ka jong u Blei.
ba sangsot maiblei – ka jingleh ban pynwan ne pynsa jing-ang ka jingïasoh ïa dei bad ka sot, kum ka jingshisha, ka bym lah ban kylla da kumwei pat ne ban ai sakhi da kumwei kum ka jingshisha ba ha khlieh tam bad ka jingmai ne dumok ka jong u Blei kaba khlem pynshong ïa ka hok ban da tieng ïa u Blei.

XVIII

"Wat ju peit shin eh ïa ka spah ki brieu,

..

Ha ka kamai long byrsieh long byrnai."

Da kane ka jingsneng ba khatphra, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ka jingsneng pyni shaphang ka spah jong ki briew, ka thok ka shukor, ka aisut tyngka bad batai kaei kaba ngi dei ban leh ha kane ka bynta.

I nongthoh i khang pyrshah ban peit shin – kata ban peit bniah bad tynjuh ïa ka spah kiwei. Kum kata ka jingpeit ka pynïoh ïa ka jingïalam bakla bad pynkyntei ïa ka pyrkhat ba sniew bad bym bha ha uba leh kumta. Ym dei hi ruh ban ïalap ïapur ïa ka jingdon spah jong kiwei, namar kum kane ka akor kren khana bad ïalap ka pynmih ne pynlong ka jingkwah jingthrew kaba pynkylla tuh wat haduh ban pynïap briew ruh khlem don jingsngew sheptieng shuh.

I nongthoh i khang pyrshah ban kren thok bad leh shukor ba ka pynïoh ïa ka long sang bad sah pap ym tang para briew hynrei haduh khmat u Blei uba ïohi lut ïa kata ka jingleh ba sniew jongngi, wat la ngim ïohi ïa U.

Kaba bud pat ka long ka kam pisa kaba ïadei bad ka jingaisut tyngka kum ban kamai ïohnong na ka. Ym dei ban pynmlien jinglong ha ka aisut – kaba mut ban ai kylliang pisa tyngka da kaba shim suit ne kheiñ dor ïohnong na ka tyngka ba la ai kylliang, kaba la long lupa

ka ram kaba u shim u hap ban siew, khamtam haba la don ka jamin buh bynda da ka ksiar ne jaka, kum ka jingpynskhem ba lah ban shaniah bad ban lait na ka sha thok ne ban shah leh shukor. I da sneng pyntieng jingsngew bad batai ba ka tyngka sut ka bam kynrang khyrwa khyrwit kum ka jingbam ngem ïa ka kamai kajih kaba beit ba hok. La pynbud jingbatai shuh shuh ba ka tyngka suit bad ka tyngka ïathong ha kaba ïalehkai kum ka jingkhalai ym bit ban pynïakhleh bad ka tyngka ba ïoh da kamai jaw syep ba la pynlut bor. I nongthoh i da pynkut jingsneng da kaba batai ba ka jingïohnong na ka aisut bad ki kam lehkai byrngia lut por kum ka ïakhalai ki pynjakhlia bad long byrnai – ki bam suki-suki khlem tip bad sngewthuh ïa ki jingkynshew ba beit ba biang jong ka kamai jaw syep kum u khñiang byrnai ba bam ïa u jingthung na poh ramew bad khynra pynsyrwa syrwut.

Ki Jingmut ki ktien:

peit shin – ka jingpeit ba bniah bad tynjuh.
wat shukor wat thok – 'thok' ka ïa dei ha ka ktien ka jingkren katba 'shukor' pat ha ka jingleh jingkam.
ai suit – ka mut ban kheiñ ban shim ïohnong halor ka tyngka ba la ai kum ka jingshim kylliang shipor.
marmlien – pynlong jingmlien ban kamai da kaba aisut.
bam krang – kaba bam suki bad buhrieh na ka jingïohi hynrei kaba khynra napoh ban pynkyllon ïa ka long spah.
khleh – ka thew ban buh ne kynshew ïa ka ïohnong na ka sut bad kaba tam na ka kamai umsyep ba hok.

tyngka ïakhalai – ka jingïoh na ki kam byrngia pynlut por ban sngewtynnad ha ki jingiakhalai
long byrsieh – ka jinglong bym kheiñ ne ñiew kyntang ïa ka kamai kajih kaba ïoh da kaba jaw umsyep bad pynlut bor.
long byrnai – ka jinglong syrwa lut phut ha ka jinglut kum ba bam ngem napoh napoh kumba bam 'niang byrnai ïa u jingthung napoh khyndew ban pynduh pyndam ba un sei un san. Kumta ruh ka tyngka ïohnong kum ka suit ha ka jingairam ai shah bad ka ïohnong na ka ïakhalai ki bam ïa ka jingkynshew na la ka kamai hok jaw umsyep lada pynïakhleh lang ïa ki.

XIX

"Ïa kaei-kaei ka ïoh-ei wat kmen,

....

Ba ka 'lei-long-spah ka kynshi ka tep-dpei."

Ha kane ka jingsneng ba khatkhyndai, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i sneng kyntu shaphang ka ïoh-ei, ka kit ram- kit shah. Ia ka jingïakajai-majia shi tnga-shi khun bad ka rukom buh lyngkrang-lyngkreit ïa kiei-kiei.

Ha kaba ïadei bad ka ïoh ei shim-ei, i nongthoh ı batai ba ym dei ban kmen. Ka daw ka long ba kum kata ka jingïoh bad jingshim ïa kaba kum kata, da kaba ïoh-ei shim-ei, ka pynsyrwa bad pynlut phut pat ïa kaba la ïoh la don na lade. Ka pynhiar pynduna suki-suki, khlem sngewthuh kumno ka mih ka leit.

I nongthoh i sneng kyntu ruh ba ym bit kit ram kit shah, kum ka jingpynmlien jinglong ha ka jingim, jinglong bad jingleh. Ka jingbymlah pynkhuid ha kaba siew ïa ka ram ka shah kaba shim ka wanrah ïa ka khang thang-khang ring, kum ka jingdawa ban sait ban pynkhuid da kiba im ba don jingïadei ba jan bad uta uba shah ram ynda u la ïap. Khang thang-khang ring ka mut bym shah thang ïa ka met ïap, uba kit ram da kiba ai ram, kum ka jingdawa siew bad sait ïa kata ka ram da kiba ïadei ïajan bad u, kum ka jingpynbor. I nongthoh i da sneng pynbud ruh ba haba shim ram ym bit ban shim kabu ne shim lad ban ym siew ïa ka, ba long kumba pynduh pynsep ïa ka

kynshew kyndiap jong kiwei, kiba la lum shitom ïa ka. Ym don lad da kawei pat lait tang ban siew beit ïa ka ba kan khuid bad kane ka bud la phi dang im dang sah ne wat haduh ba phin da ïap kum kata ka khang thang-khang ring.

Ha ka jingïadei shi tnga-shi khun, ha ka long ïing long sem pat i nongthoh i sneng pyni ba ym bit ban ïalong, ïaim tang ha ka ïa kajia-majia, ban ïashong ïasah da ka jinglong leh samsia – kaba thew ne mut ka jingpynpaw dur khmat peit dom peit bitar iwei ïa iwei kum kiba ïashun ïapen. Ka jingmih na kane ka akor jinglong jingleh ka long ba ka Lukhimai kam ju synran ne bud, ïa ka dap ka biang, ka pahuh ha ka thied ka pet, ka bam ka dih ha ïing ha sem. Kawei pat ka ktien ba ki shait ïalap ïapur ka long ba ka kajia-majia shi tnga-shi khun kaba long rukom ha ka long ïing long sem ka long kaba ki ju ong: 'ba ka phet ka ja ka dohkha' – kaba mut ba ym don jingdap jingbiang khlem ïakren ïa ka pahuh pahai. 'Lukhimai' – ka mut ka nongpynkyrsei ïa ka dap ka biang ha ïing ha sem, ha kaba ka longïing longsem ka long kaba shong suk shong saiñ bad ba synshar ka jingsngewthuh lang bad ka jingïabeit. Ka ktien 'Atlukhi' – pat ka ai ïa ka jingmut kum ka longïing longsem kaba la synshar da ka jinglong pynmlien ban long kuman jingsngew, khlem don jingïasngewthuh jingmut bad jingïabeit lang ha kaba pynïaid ïa ka ïing. Kane ka khate noh ïa ka shong suk shong shngaiñ jong ki long khun long kti. Ym don jingsngewbit sngewbiang satia.

Khatduh ïawai, i nongthoh i sneng pynkut ba ym dei ban buh lyngkrang-lyngkreit – kata ban phriang shane-

shatai ïa kiei-kiei ha la poh ïing poh sem, ban da tap ïa kiba dei ban tap ban ym pynsaphriang madei mata ha ka rukom buh. Lada ka akor jingleh ha kane ka liang ka long bym itynnad bad bym bha, ka wanrah ïa ka jingsneng pyntieng ba ki jingkyrkhu u Blei ha ka long spah shem spah kim wan satia ha kum kita ki longïing longsem. Ka wan tang ka jingshah i beiñ bad jingduh kyrkhu lehnohei kum ban tep da ka jinglong suda bym biang kum u dpei ding bym lerkam ei-ei shuh ban theh khalah sha thliew sboh, thep ñiut.

Ki Jingmut ki ktien:

ïoh-ei - ka jingïoh bym hap siew dor eiei.
Nongkhulua – ka mut nang khynra – ban pynhiar ïa ka ïoh ka kot, ka kynshew kyndiap ha ka liang ka kamai-kajih, ka longspah-ka longphew, kumba bam ngem khlem ïohi ne sngewthuh.
kit ram-kit shah – ka jingshim kylliang pisa tyngka, kaba pynlong ïa uba shim katba ym pat siew, uba kit ram bad uba kiwei ki shah ram ha u.
khang thang-khang ring – ka jingbymsiew ïa ka ram pisa da uba kit ram kit shah ka bud ïa u haduh ba un da ïap, kumba ka paw na ka jingshah khang ban thang bad ring ïa u, ha ka niam ïap lymda kiba ha ïing kim pyndep ban siew para ba im, kum ka jingdawa sait ne pynkhuid ïa ka ram ba la shim da uba ïap.
thap-kabu - kaba ap ne kdong ïa ki lad ki lynti ban lait ha kaba siew ne pynkhuid ïa ka ram.
La lawei – ha ka ban wan.

ha bynriew – katba dang sah ha ka longbriew; katba dang im.
ïai ïa kajia – pynlong jingmlien ban ïa kajia-majia da ka ktien ne ka kam ne ka jingleh, kum ka jinglong.
ïa shong samsia – ïa shong ïa sah da ka jingïapeit dom peit bitar khlem kren iwei ïa iwei.
Lukhimai – ka mut ka jingkyrkhu kyrdoh u Blei – kum ka blei jong ka dap ka biang, ka pahuh pahai ha ïing ha sem, kum ka nongbud nongrap ban pahuh bad tam kynshew.
Atlukhi – ka jinglong kuman jingleh jingkam bym don jingïasngewthuh jingmut bad jingïabeit lang ha ïing ha sem kaba khate noh ïa ka suk ka saiñ, ka dap ka biang, ka shong shngaiñ shong suk ha ïing ha sem, kum shi tnga shi khun.
lynkrang-eit – ka mut lyngkrang lyngkreit, kaba ai ïa ka jingmut ïa ka rukom buh ïa kiei kiei hapoh ïing kaba phriang shane shatai khlem lum shi jaka bad khlem da tap da da.
kynshi tep dpei - ban shah bynthiew i beiñ ban da duh noh ïa ka jingkyrkhu long spah long phew bad duh bad sep kum u dpei ding bym lerkam shuh.

XX

"Wat ju leh klop-klop ia ka jongno-jongno,

..

Ba ka ing ka'm ïeng d'la ka hok nylla."

Ha kane ka jingsneng ba ar-phew, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ïa ka sneng pyni kaba ïa dei bad ka akor jingleh jingkam kat kum ka pyrkhat Khasi, kaba la pynshong ha ka mut hok leh hok. I sneng pyrshah ban leh klop. Kane ka mut ka jingleh ban kam ei lane shim-ei ïa kano-kano ka bym dei la ka jong. Lane ban ym pynphai ïa kaei-kaei kaba la phah pynbuh da ka jingsngew shaniah, ban kam ei kum la ka jong, kaba la pynkit jingmut ha ka 'leh klop', kum ka jingbymlong trai ha kata ka tiar ka tar, pisa-tyngka, jaka-puta jongno-jongno. Katba 'leh klep' pat ka thew ka jingleh kum bym tip, bym sngewthuh ïa kano-kano kaba la don jingtip kaba tikna ka bym dei hok la ka jong ban klep ne khur sha lade.

Ym dei ruh ban pynmlien jinglong ha kaba ïapan ei-ei na ïing jong kiwei ba la pynkit jingmut da ka ktien 'ïai-ïapan', kaba thew ban long mlien ha ka ïa-pan. Dei ruh ban hikai ïa la ki khun ki kti ban pynroi pynsan ïa ka akor jingleh jingkam ban ym shim jingbam na kat kiba tyrwa ban ai; khlem da sngew dei ban shim. Kane ka long ka bym ïadei bym ïahap bad ka jingleh kum ka akor. Kane ka pynbakla ha ka jingsan bad jingkiew jong ka akor longbriew. Kane ka pynmih ruh ïa ka jingshah

peit bishar akor ha kiwei pat, na ka jingleh jingkam kaba paw shabar ha ka jingïohi jong kiwei, ba la pynkit da ki ktien 'pau-pen-ryngkew'. Kine ki kyntien ki ai ïa ka jingmut jong ka jingpynïakap ne pynsyriem ïa uta u tynrai theid soh pen uba ka bynta ba shalor jong u, ka shong ha sla khyndew ba lah ban ïohi ïa ka; kumba ban ïohi ïa ka jingshim jingbam kat na kiba tyrwa, khlem dei ban shim. Kane ka pynshong kynrong noh ïa ka akor jingleh ban ym san ne heh naduh tynrai kumba dei ban long, ban man, ban sei. Kane ka jingpynmlien khlem hikai ka pynpoh dor noh ïa ka akor longbriew haduh kin da heh da san.

Nangta pat i nongthoh i ai jingbatai ba ïa ki jaiñ rim jong kiwei pat ki briew bad ki dieng ïing rim jong ki briew ym ju wallam bad ïakhleh ha la poh ïing poh sem ba ka lah ban wan jia kaba sniew kum kaba pynphong ne wan sieh ha la ïing la sem ïa kaba sniew ba kan shong. Kane ka wallam ruh ïa ka jinghiar jingnoh jong ka long jot ha ka jing-i-phuh ka ïing ka sem kum ka jingsngew rem sngew lip da kita ki jingwanrah wan rong. Lane ki lah ruh ban pynkiew ïa ka jinglong bym khuid bym suba, da kumba wan pyntah pynkyllan, pynkup pynphong da ki jingsniew ba khyllah, ba sngew phieng ba la pynkit ha ki ktien 'ka tyrut ka smer lai pheu kynsha', kiba ym ju kham jia koit, lada leh sumar ban husiar ha kaba leh ba kam. Ka da pynpaw ruh ba ïa ka ïing ka sem dei ban shna bad pynïeng ha kata ka bhah ka bynta kaba lah bor hok ban pynïeng ïa ka. Kumta ki Khasi ki ñiew ki kheiñ ba ka long bym bit bym bha ban tei ne shna ïa ka ïing da ki dieng rim – dieng jong kiwei ki ïing ki briew.

Ki Jingmut ki ktien:

Ieh klop – kaba shim ei, kam ei ïa ka jongno-jongno, khlem long trai da kaba hok ne jinglong trai hok.
Ieh klep – ka jingleh kum bym tip bym sngewthuh ïa kano-kano kaba tip ba sngewthuh bha kum ban klep ne khur sha lade.
ïai-ïa-pan – kaba mut ban long mlien ha kaba ïa pan ei-ei na ïing ki briew, khlem da leit theid kumba dei ban leh.
pau pen ryngkeu – ka ïeng kum 'paw pen ryngkew' – kaba ai ïa ka jingmut jong uta u soh pen ne soh khlaw, uba u tynrai soh thied jongu ha ka bynta ba shaneng ka paw ha sla ramew ne khyndew. Katba sharum pat u sah hapoh ramew. La shim pynkap ne pynsyriem na ka jinglong une u soh khlaw ba hap tih ha ka jinghikai, pynheh, pynsan akor ha ka longbriew naduh dang lung da khie, dang jem ka mon.
shong byrsieh – shong jakhlia, shong sniew.
noh-jot – noh-rem – ka jinghiar ka jingiphuh i phieng bad jingitynnad kumba pynrem pynlip.
ka tyrut-ka smer – ka jingpynkiew ha la ïing la sem da kiei kiei ki bym khuid bym suba kumba wan sieh wan kyllan ne pynkup pynphong da ki jingsniew ba khyllah . bad sngew phieng ba har jait.
hok nylla - ka ai ïa ka jingmut jong ka jinglah bor kot bor ban pynïeng ban shna ïa ka ïing ka sem da ki tiar kiba khuid ba suba bym ïa khleh kum ki dieng ïing rim – ba la shim ne theid na kiwei ki ïing jong ki briew. Namar kaei-kaei kaba lum ba kynshew da ka jinglah bor kot bor jong u briew uba da jaw syep bad leh tyngkai, ki

long kiba khuid ba suba, ki ban sah ban neh lyngba ki jingleh hok kam hok kum ka kamai hok.

Ba ï'u pau pen rynkeu – ba ïoh paw pen ryngkew – kata ban pynpaw ne pyni tang ïa ka ban shat ïohi shabar kum ka jinglong ne jingleh, katba hapoh pat ka long da kumwei ha ka jinghikai akor ha kiba dang lung dang sei longbriew.

XXI

"Wat ju mlien kylla, shuh la ka juban,

....

Im ïap ka khun jongno, tang wat leh pap."

Ha kane ka jingsneng ba arphew-wei, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i ai jingsneng pyni shaphang ka akor jinglong ba ngi dei ban bat ban bud ha ka longbriew shimet marwei ban tei ban pynïoh ïa ka jingshaniah jong ki para briew, para bynriew
I nongthoh i sdang da kaba maham ba ngim dei ban kylla la ka juban. Kaba mut ba shisien ba la kular dei ban da pyndep ha ka jingleh da ka kam. Shisien ba la pynmih ha kaba kren da ka ktien ka dei ruh ban da paw da ka kam, la ka long kaba eh kaba shitom katno katno ruh. Lada ngi la kohnguh ban leh ïa kano kano, ngim dei ban kylla da kaba kyntait pat hadien, ban ym leh ne pyndep. Dei ban bat ïa la ka jinglong hok haduh kaba kut ba khadduh da ka ktien ha ki kam ban pynskhem kum ka jingpyndep. Kane ka pynlong ïa u briew ne ka briew, kiba lah ban shaniah da kiwei pat.
I nongthoh i da khang pyrshah ruh da kaba ong : 'wat ju thom la ka kular' – kaba mut ne thew kum ka jingpynkheiñ ïa kaba la ong ne kren, ba long kumba iuh ïa ka. Long katba long, jia katba jia kumba la khlei ka ktien dei ruh ban pyndep ha ka kam. Kaba ïadei bad kata ka jingkular. I da buh ruh ïa ka jingong, 'Ha ban da ngam u kynphad per u nar', kaba mut ne pynkyntiew

jinglong sngew khia, shim khia jong uta uba kular. Kum ban pynshai bad ban pyntikna ba ym ju don sot ban ngam u kynphad bad ban per u nar lada bret ha um. Kane ka long ban kyntiew jingsngew ha ka jingshim khia bad sngew khia ha u nongkular; ha ka ktien bad ka kam kum ka pyndep kular ne juban.

Nalor katei, i nongthoh i sneng ba ym dei ban khublei kulmar ïano-ïano khlem dei rukom ba long kum ba khot pynban ïa ka jingtim ne bym wan kyrkhu halor kita kiba shah khublei. I nongthoh i ai jingbatai pynshai ruh ba shisien ba la jiah burom kata bym burom shuh da ki para briew la kheiñ hormot, kata ym don shuh ka jinglong khuid ha ka longrynïeng, ka ktien, ka jinglong hok balah ban shaniah da kiwei bad ka jingburom da ki para briew. Kane kam ai jingsuk ha ka jingmut jingpyrkhat haduh ban da ïap ne leit ka mynsiem; kumta la pynkit ha ki kyntien 'kheiñ hormot'. Kum ban kham pynshai ha kane ka liang ka jingong ne jingkren la pynbud kum 'suk jiah mynsiem ïa jiah burom' ne 'lah kaba ïap noh ban ïa kaba jiah burom'. Kumta ha ka longbriew ka long ka khun ne ka jingïaleh u briew ne ka briew ban da kren da leh da ka akor bad kup tang da ka burom hala ka longrynïeng bad ban ym leh ha kaba rieh ïa ki jingleh bym bha bym hok ki ban pynlong pynsah pap ha khamt u Blei, u ba long ma U, uba tip bad iohi bad tam tang ka Hok ha khmat jong u.

Ki Jingmut ki ktien:

ka juban – ka jingkular ha ka ktien ne ka jingong.
la eh ne la tan – ka thew ia ki kam kiba shitom, la ha

ka bor met ne jingïoh ne jinglut por ban pyndep ïa ka kular.

la kohnguh wat kyrngah shuh – ka mut ban ym kylla ktien ne ban ym leh ïa ka kam kumba la kular.

thom la ka kular – ka mut kaba ïuh ne kyrdem da lade ïa la ka kular da ka kylla ktien khlem pyndep jingleh ïa ka.

ngam u kynphad per u nar – ka thew ïa ka jinglong skhem bad ïaineh ha ka ktien ba la khlei kum ka kular ne juban. Long katba long jia katba jia ban pyndep hok ïa ka, khlem kylla ktien ne ai daw da kumwei, namar ka long ka sot ne jingshisha ba ym ju ngam u kynphad ban per u nar, kum ki mar ba sting bad ba khia lada bret ha um.

khublei thala – ka jingaiburom ba klumar, khlem dei rukom ban da pynshong khia jingleh.

jingtim – jingbymwan jingkyrkhu.

jiah burom – duh jingñiewkor kheiñ kor na ki para briew.

kheiñ hormot – ka jingbym don shuh ka jinglong khuid ha ka longrynïeng, ka ktien, ka jinglong hok ba lah ban shaniah da ki para briew, bad ka jingñiew bad kyntiew burom da ki para briew. Kine ki wanrah ïa ka kheiñ hormot ha u ne ka briew.

im ïap ka khun jongno – ka mut naduh dang im ban da ïap u briew ne ka briew kiba kumno kumno ruh ki don ka jingïaleh ïa khun tyngeh ban da leh da ka akor ha ka ktien bad jingleh jingkam ban ïoh kup burom na la ki para briew ha khamt ka pyrthei.

tang wat leh pap – kine ki ktien ki mih kum ban batai pat ïa kiei kiei ki jingleh barieh jongno-jongno kiba tang u Blei uba ïohi, u ba tip bad uba leh ha bym ïohi ki briew. Ki long ki jingleh ba sniew, kiba pynsah pap ïa u briew

ha khmat u Blei bad pynthut ïa ka jingïadei kum ka leh pap, sah pap ha khmat ka hok bad jingshisha.
La'm – lym da.
wi – shisien.

XXII

"Wat ju peit itynnad ïano-ïano,

....

Kim shym mon hi hynrei da ka mon Blei."

Ha kane ka jingsneng ba arphew-ar, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i ai sneng kyntu ha ki kam kiba ïadei bad ki kam i shoh i lup samla kynthei shynrang kaba ju don ha ka longbriew manbriew.
I nongthoh i da sneng kyntu ïa baroh kynthei-shynrang ban ym peit ha ban da shoh i ngab i bang ïano-ïano, khlem da tip ne kylli pyrthew ïa ka jait ka khong bad ban da ñiew da kheiñ ïoh don ka jingïasang ha ka poikha shong kha. Dei ruh ban da thew da woh la ka jingïakren ïa khana ha kane ka liang da u shynrang ne ka kynthei. I nongthoh i da khang pyrshah ban ym rkhie beiñ ïa ki briew kiba sniew dur, kata ki bym bhabriew ne itynnad kumba i beiñ ïa ki. Kum ka jingpyntieng, i da batai ba kum kata ka jingrkhie i beiñ, ka lah ban rah ïa ka kit raibi ha uta ne kata kiba leh kumta. Ka jingmut kaba ka ktien 'kit raibi' ka ïeng ; ka long ka jingwan pynbit pynthoh da ka akor jingleh jong ka rkhie beiñ ïa kiba sniew dur ban wan hiar pateng pat sha uta ne kata kiba rkhie beiñ kumta. I nongthoh i da batai pynshai shuh-shuh ba kum kata ka jingrkhie beiñ kam da dei eh ïa kita kiba sniew dur, hynrei ka long kum ba rkhie beiñ ïa u Nongthaw jongki, kaba thew ïa u Blei, Nongthaw-Nongbuh, uba da buh por buh sngi ïa ka jingwan longbriew jongki, ha

kata ka dur kaba u la sngew dei bad sngewbit ba kin long. Dei ruh ban da pynwan pynpaw la ka jingmut jingpyrkhat, ba 'ki sniew dur bapli' kim shim mon ne jied ïa kata ka dur, dei hi ka mon ka jong u Blei uba la sngew bit bad sngew dei ba kin kup kin phong kum kata ka dur, ha ka jingwan longbriew jong ka sha sla pyrthei.

Ki Jingmut ki ktien:

peit itynnad – peit ha ban da shoh da lup jingïeit.
ï'i kur – ïa i kur ne ka jait ka khong.
ïa-sang – ka jingïakheiñ shi kur bym bit shong kha bad shi kha na u sohpet kha jong u longkpa ha kata ka kur.
r'khie-beiñ – rkhie beiñ – kaba rkhie kum ka jingsngew i beiñ ne niew beiñ ïa ka jinglong sniew dur.
tang ïa u bnai-ka sngi – ka jingbuh por ha ka jingkha ne jingwan longbriew jong ki briew.

XXIII

"Haba ïalap ei-ei ïano-ïano,

....

Phi wat ju marmlien theu-pad sharyntoh."

Ha kane ka jingsneng ba arphew-lai, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ka sneng ka pyni ha ka akor jingleh jingkam jongngi ki briew. Ka phang sneng kaba nyngkong ka long ba lada ngi ïathuh ïalap ei-ei shaphang jongno-jongno ha kiwei pat, ngim bit bad ngim dei ban da kdew ne pyni da ka kti, ïa kito kiba ngi ïalap lane ïathuh. Lada leh kumta, kan pynmih ka jingsngew rem ha kito kiba shah ïalap ne ïathuh – kum ban ïoh daw pynsngewsih ha kata ka jingkdew kti. Kane ka akor jingleh, ka lah ban pynkiew jingsngew haduh ba kin da nud ban ai mudui-phirat, ha kata ka jingshah kdew kti; kaba mut ban ai jingujor ha ki bor bishar-synshar. Kata ka jingñiew ne jingleh da kaba kdew kti, ha ka jingïalap, ïathuh ka lah ruh ban wanrah ïa ka jingjem rngiew kaba lah ban pynpang ïa ki, wat haduh ban pynïap kloi ïa ki ba la pynkit jingmut da ki ktien – 'ka rta ka shibit' – kata ka pynjan pynkloi ba kin ïap.
Kawei pat ka bynta jong ka phang sneng ka long kum ka nuksa ne pyni nongmuna ba ym ju ñiew ïa ki khlur ha bneng ba long sang ne bym bit. Ka daw ka long ba ym don ba lah ban leh ïa kane. Lada don ba lah ruh, u nongleh u sah ha ka ïap-ang; kata un ym lah lano-lano ban pyndep bad kata ka jingleh ka pynsah ïa uba leh ha

ka jingshah rkhie beiñ ha kiwei pat. Ka jingmut jingthmu jong i nongthoh ka long ban ai jinghikai bad jingbatai pynshai ban ym leh ïa kano-kano kaba sha palat bor lada ka bor met ne bor pisa, kaba la pynkit ha ki kyntien 'kit kyrdoh' – kaba mut ne thew ba uba leh un ym lah ban shan ne kyrda ha kata ka jingleh, kaba u mut ne thew ban kit ban pyndep. Ym dei ruh ban pynmlien jinglong ban leh kum kine ki jingleh jingkam kiba palat ïa ka bor ban shan ne kyrda. I nongthoh i da buh jingpyni jingpynshai ha kane ka liang da ki ktien – 'theu pad sharyntoh'. Kane ka ktien ka ai ïa ka jingmut da ka 'theu pad' ne ka thew –pad kaba buh jingthew da ka kti kum shi khup, shi tda, shi kti bad 'sharyntoh' pat ka kynjia khñiang bam skaiñ kaba thew bat da ki kjat jong ka ba ha khmat, kumba duwai ha ka por ba ka ap ban kem pynïap ïa ki skaiñ ba kan bam. Dei na ki jingleh jong kane ka khñiang ba i nongthoh i pynïakap, pynïasyriem bad ka jingleh jong u briew kaba palat ïa ka bor jinglah ne kot kyrdoh jongu.

Ki Jingmut ki ktien:

mudui-phirat – ban ïa jingujor ha khmat ki bor bishar halor ka jingshah kdew kti lyngba ki jingïalap, ïathuh pynbud nam sniew shaphang jong ki, ha kiwei pat ki briew.
jem rngieu – jem rngiew – kata ban jem ban hïar ka jinglong ha ka jingdonbok bad eh daw da kaba kem pang ïoh pang.
ka rta ka shibit – ka mut ban kloi ka por ka samoi ban ïap ne ban khlad na ka pyrthei.

sah-ïap-ang – ban sah ha ka jingbym lah, bym kot bor ban pyndep.
kot-kyrdoh – ban ym lah shan ne kyrda ha ka jingleh jingkam kaba palat ïa ka bor.
mar-mlien – ban ïai pynmlien jinglong
theu-pad (thew pad) – ka jingthew kum shi kup, shi tda, shi kti ha ka jingthew jaiñ ki Khasi ba mynshuwa bad pad – ka ksang kti, ka sla kti.
sharyntoh – ka kynjïa khnïang bam skaiñ ba thew kti ban pynïap bad bam skaiñ, syriem kum ka thapbawa.
Kdeu – kdew
Nieu – ñiew
Theu – kaba thew kum ban pyni.

XXIV

"Ka bam ja khlieh khieu dei lano-lano,

..

Bad ba sang ruh artad ban leh kumta."

Ha katei jingsneng ba arphew-saw i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ïa ka jingsnengpyni kaba ïadei bad ka bam ja, ki akor jingleh jingkam ha ka por khat ja bad la ki jingbatai halor jong ka.

I nongthoh i sdang da kaba batai ba ka ja khlieh khiew dei ban khat ban ai ïa ki rangbah. Ym bit ban ïaknieh bam da ki kynthei. Lada ïaknieh kumta, ki rangbah ki kylla long shoh bieit shoh tyndep ha ka maiñ jinglong kum ki rangbah ban duh ïa ka jingñiew burom ha khmat ka pyrthei, kumba shoh-tyndep, kata pynlong byrngia klet bieij ban dum buit, dum jingmut ha khmat ka pyrthei. Kaba bud pat ka jingsneng akor jingleh jong ki long ba ki kynthei ha ka por khat ja, kim dei ban ïeng ne phet na la ka jaka shong, hajan khiew ja. Ka jingbatai ka long ba lada pyrshah ïa kane ka pynthew ba ka akor jingleh ba kum kata ka long kumba ai ja ïa u ksew; wat lada ym shim mut kumta da ki nongkhat ja. Ym bit ban phai dien ne phai lyndet na kiba bam ja ne na u khiew ja, da ki nongkhat ja. Kum kata ka akor jingleh, ka pynpaw ïa ka jingleh kumba leh phoi, leh mutlop da ka jingkit jingmut jong ka 'leh syam', katba 'lehsa' pat ka ai ïa ka jingmut jong ka jingpynpaw bym don mon ne bym treh ba la

pynpaw ha ka jingleh, kum ka akor, kaba dei ha kane ka liang. Kum kita ki akor jingleh haba khat ja ka long ka bym bit bad kaba sang, namar ka pynsah jing-ang hapdeng ki nongkhat ja bad nongbam ja, ba la pynkit jingmut 'ba sang' kum ka akor jingleh ne bym bit bym bha.

Ki Jingmut ki ktien:

khlieh khieu – khlieh khiew – ka ja kaba ha khlieh duh jong u khiew ja.
shoh-tyndep ka pyrthei – ka jinglong shoh klet bieij ne byrngïa, ban dum buit ban dum jingmut jingpyrkhat kum ki rangbah ha khmat ka pyrthei.
ai ja ksew – ka jingai ne khat ja ba tang la khat la bïang; kumba theh ja ban bam u ksew, ka akor jingleh i beiñ, ñiew beiñ.
phai lyndet – phai da dien.
leh syam – jingleh phoi, mutlop khlem kren.
leh sa – ka jingleh kum bym mon ne sngewbha.
ba sang – ka akor jingleh ba pynsah ang ïa ki nongkhat ja bad nongbam ja.
khieu – khiew.
ï'u – ioh.
n'u – na u.

XXV

"Wat ju marmlien pynlamler ia lade,

..

Ï'u kin sin pynban u olupula."

Da kane ka jingsneng ba arphew-san, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ka sneng akor ban ym pynmlien jinglong ha ka akor ktien ban kren lamler ne kren ïa kaei kaei ka bym shisha, namar kata ka jingkren ka pynsahjit jinglong ïa uba kren kumta ban pynduh ïa ka jingshaniah ha u, hadien habud. Ym dei ruh ban ïakajia majia, namar kane ka pynmih ïa ka jinglehraiñ ha kiba leh kumta, ha kano ma kano ka por ba kim poi pyrkhat. Nangta i nongthoh i buh pat ïa ka sneng pyni akor jingleh ha ka por bam ja. Kawei ka kyndon pakhang ka long ba ym dei ban ïathuh khana ha ka por bam ja. Kum kata ka akor jingleh ka pynpaw ne pynshat ha kiba peit ba ïohi ïa ka dur ba i sniew bym itynnad. Ym dei ruh ban ïasaid bun ktien haba bam ja. Kane kan wanrah ruh ïa ka jinglut phut ne syrwa ka bam ka sa, namar ym tip sngewthuh kdang da uta uba bun ktien bad pynlong jingmlien da ka akor jingleh said thma said ktien. U kylla long kum uta u briew uba la kyrni ne la mlien dih kynjia, kata uba ka rukom leh jong u ka mih namar ba la shoh pynjiah tibriew da ka bor jong uta u kynjïa, ba la pynshoh bieij jingsngew bad khlem sngewthuh ïa lade hangno don bad kaei kaba dei ban leh. Kumta ki jingmlien ïathuh khana bad said bun ktien ha ka por bam ja, ki pynlong ïa uta ne ka ta

kiba la mlien kumta kum u nongdih kynjia pynbuaid shoh bieit said bieit. Kane ka jingpynmlien jinglong ka pynïoh ruh ïa ka jingshah sin sha rngop ïa uba la mlien leh kumta u bym sngewthuh kdang shuh ba la pynkit da ka jingpynïakap ne pynïasryiem bad u 'olupula' kaba mut u bseiñ lum uba heh bah heh san ne u 'Len lum, uba bam da shong khlem lah khih la ïeng bad khlem kdang shuh.

Ki Jingmut ki ktien:

mar-mlien – pynlong jingmlien ha ka akor kren ne akor jingleh
pynlamler – ban kren ne ïathuh ïa kaei-kaei, ka bym da tip shisha da ka jingtip kaba tikna
i snieu – ne i sniew – pynpaw bym itynnad ha kiba peit
i kynsha – i khyllah dur na kaba ju long bad ba dei ban long kumba buh ba thaw u Blei
ka syrwa – ka lut khlem sngewthuh jinghun, jingdap, jingkdang.
kum uba la dih kynja – u briew uba la pynlong jingmlien ban dih ïa u kynja u jingdih ba pynshoh jingsngew tynnad jingsngew, khlem tip briew ne sngewthuh ei-ei shaphang ïa lade haei don bad aiu leh, ba la wan pynpaw jingïasyriem bad u briew uba ïathuh khana said thma ha por bam ja haduh ba ym tip kdang shuh.
olupula – u bseiñ ba heh bah heh san ne u thlen lum bym lah khih lah ksar shuh, uba bam sa bam da shong khlem sngewthuh kdang shuh bad ring ïa ki mrad da ka bor mynsiem ne jingpyrsad mynsiem ban poi shala shyntur.

ï'u pau raiñ – ïoh paw leh raiñ.
sin – khot da ka kyrteng pynsyriem jingleh haba bam bad ki mrad bym tip akor.

XXVI

"Wat pyn-ang khoh thylli sha rympei,

...

Ne la ka niam ka hima ruh kam dei."

Da kane ka jingsneng ba arphew-hynriew, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh jinghikai pyni bad ai jingbatai shaphang ka rukom jingleh kiba ïadei ha ka jingpyndonkam ïa ki tiar ki tar kiba ngi pyndonkam, ha ka ïing ka sem ba ngi shong ngi sah, ha kaba ngi pyndonkam bad kaei kaba ngi dei ban leh ban ïoh ka jingsngew suk shong shngaiñ bad jingpalei jingmut.
I sdang da kaba khang pyrshah ban buh ka khoh thylli ne bym don ei-ei, ba suda ban buh pyrshah shaphang ka Rympei, jong ka ïing. Kata ka karma ïing kaba don ka dpei ban sliew ding thang ding, kaba don ha syndah jong ka Nengpei. Kum kata ka jingleh ka long kumba lah pyn-ang pynplie ïa ka ban snaïap ban wan bam pynduh sepei ïa ka ïoh ka kot, ka bit ka biang ha ïing ha sem. Ym ju dei ruh ban iehnoh ïa u star ne u thri tyllai ba kit ha khlieh ban boh sah ha ka jingkit kaba dei bad ka khoh, ka byrni ne ka ratab kit dieng, shan met hadien ba la pynhiar na ka met. Kane kam wanrah ïa ka jingsngew jah thait ha uba kit ne u nongkit. Haba thang dieng ha dpei ding ym dei ban thang-shan pyn-ang dieng pnat sha rympei Kane ka mut lane ka thew haba thang dieng shynraiñ ne dieng tnat dieng, ym ka dieng thlieh, kaba don ki tnat ki tnaw bad pynphai pyrshah ïa ki sha

ka rympei. Kane ka rukom leh ka wan pynshong pynneh ïa kata ka 'sah shongshan' – kata ka long kumba wanrah ka pait ka pra ka jinglong bymman bha, shem bha ha la ïing ha sem. Ka long kumba pynrung-ang ne pait pnat sha ka jingbymïatylli ïa ryntih lang ha ka jingïabeit ïabiang lang kum shi ïing.

Ka sneng pakhang kaba bud pat ka long ba ym dei ban sah nar-sah juloi ha la ïing la sem. Kane ka mut ban pyndonkam ha kaba sah prek ha la poh ïing. Ka daw ka long ba 'shong-shan u khyrmet, khyllieng' – kaba mut da kaba sah prek, sah nar ka pynshong bym neh bym sah ne bym shan ïa u siej, u thri-met ba la pyndonkam ha kaba shna ïing mynshuwa haka jaka u prek. Kane ka long ka rukom shna ïing ki Khasi ban ym pyndonkam nar ha ka por mynshuwa kaba dang sah ha ka ïing sad jong ki syiem Nongkrem haduh mynta. Ha kaba u khyrmet u khyllieng u dang ïoh ïa ka bynta. U khyrmet u long u siej bah ba jyrngam ba la ïaw bad u khyllieng pat ka bynta ba lieh napoh u khyrmet, ba la met la ïaw kum u jingteh jingkhum pynskhem, uba eh uba jwat bha ba la pyndonkam, katkum ka rukom ha kata ka por.

Khadduh eh i nongthoh i sneng i bthah ba ka long bym bit ban shanïah ïa ka ïing ka sem, ka niam bad ki jingleh rukom bad ka hima sima ha ki bym dei para trai shnong.

Ki Jingmut ki ktien:

rympei – ka bynta jong ka ïing Khasi kaba don ka dpei sliew ding harum jong ka Nengpei – kata kawei pat ka kamrai sha neng ka rympei.

ang suid-ïap – ka mut ba wan ud wan nam kiba la ïap la leit, kum ka jingleh bym ñiew ïa la ka ïing ka sem.
bam duh ei – kaba pynsyrwa lut phut khlem sngewthuh.
jah thait – jah jrem – ka jingsngew wan biang ka bor met hadien ka jingkit kaba khia ynda la pynhiar ïa ka.
thang shan pyn-ang dieng pnat - kaba thang dieng shynraiñ ba don tnat pait pnat kumba pynshan ban pyn-ang pyrshah sha ka rympei, ym sha dpei ding kaba wan pynlong bym ibit i biang.
shong-shan – ka jingleh pynshong shan kaba long thnieng la ka jinglong jingim kum ka jingbym ibit-ibiang bad bym bha bym suk.
sah nar- sah juloi – kaba sah prek sah khir nar ïa la ka ïing ka sem.
shong shan ka niam – kaba leh ne kam kum ban pyrshah ïa ka rukom ba la ju don ju bud; ha kaba pyndonkam da kiwei pat kit air pynïadait.
u khyrmet – ka bynta ba halor eh jong u siej, kaba jyrngam kaba ju pynlong lyar – kata khrud saw dong hadien ba la pom pynlyngkot ïa u siej.
khyllieng ne khyrlieng – ka bynta ba kham hapoh jong u siej na kaba la shim ïa u khyrmet, kaba sah na u siej ki khot u khyllieng.

XXVII

"Wat ju leit rung bad u khieu um suda,

...

Naduh kata haduh hajar ki sngi."

Da kane ka jingsneng ba arphew-hynñiew, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i sneng kyntu jingleh jingkam ba ka long bym bha, bym biang bym bit ban leit rung ha ïing ki briew da kaba kit khiew ba khlem don um ne ba thylli. Kane ka jingleh ym tang ba long bym bit bym bha, hynrei ka ktah jingsngew pynmynsaw ruh ïa kita ki briew ban sngew kumba khyrwa ïa ka jinglong donbok don rwiang jong ki.
Lada jïa ba la kum leit rung da ka jingklet bym kynmaw bad ba khlem leh khnang, tang mih na ïing ha phyllaw dei ban sei ïa u khiew um suda ban jiar pynkhongpong ïa u bad ban da nam – kata ban da kren bad ka ktien ba la kum leh klet, khlem poi kynmaw. Khang ba ka jingjia ba sniew ha ka jingdonbok don rwiang kan ym wan hap wan hiar ha kita ki trai ïing bad shim ha lade ïa ka jingleh klet bym poi kynmaw. Dei ban pynbud da ki ktien kyrkhu kyrdoh ba kin bha kin miat, kin bit kin biang ha ka ïoh ka kot bad dap biang ha ki jingdonkam baroh bad ban da kiew ha ka longspah long phew, naduh kata ka sngi ba jia ka jingleh klet haduh ki sngi kiba sah jong ka longbriew jong ki, kiba dang bun shadien.

Ki Jingmut ki ktien:

ba sang-ba ma – ba long kumba pynsah jing-ang ha ka bok ka rwiang, ka ïoh ka kot, ka bit ka biang jong ki bad thaw kum ka shong syier bad sheptieng ban ym dap ym biang ka ïoh khih ïoh kamai.

jiar khongpong – kaba theh da kaba pyndem pyllup ia u khiew.

Nam artad - ka mut ban da kren da ki ktien ha ryngkat ka jiar khongphong u khiew kum ban beh ne weng kyndat ïa ki jingwan jia ba sniew bok na kata ka jingleh ba la kum klet.

long um long ding – ban da kiew ka ïoh ka kot, ka biang ka dap ha ka jingdonkam jong ka longbriew bad tam kynshew ruh.

haduh hajar ki sngi – kata ha ki por ba dang sah ka longbriew man briew jong ki; ne ki sngi ba sah jong ka jingim jong ki, kiba hadien habud.

XXVIII

"Wat ai ding ïa ki brieu na ka sharak,

...

Tang khie ma ka kumba deng kumba kieng."

Ha kane ka jingsneng ba arphew-phra, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh ka sneng ka kyntu bad ai jingbatai shaphang ka sharak ne ka jingtbeh ding pynshai ha ïing ha sem ha ka por mynshuwa. I nongthoh i da batai ruh ïa ka jinglong kordor jong ka sharak ha ka jingñiew jingkheiñ ki Khasi bad ki kam ki jingleh kiba ïadei bad ka sharak. Ka lah ban long ba ha ka por longbriew jong i, dang pyndonkam lang baroh da ki sharak tin ba la bsuh ksai. Kata shuwa ka jingpyndonkam ïa ki sharak lynten bsuh shimni.

I nongthoh i sdang ïa ka jingsneng ba ym bit ban ai ding, kata ban shim ding ne tbeh ding da kaba kynthah pyndei na ka sharak ban ai ïa kiba pan. Kane ka rukom jingleh ka long bym bit ha kiba bun ki bynta. Kum ban batai pynwan ïa ki, i buh da ka jingbatai ïa ki jinglong ba kordor bad dondor jong ka sharak.

I nongthoh i ñiew ïa ka sharak kum ka Jingshai ka ïing – kata ka atiar kaba pynpaw bad tbeh jingshai ha ki ïing ki sem. Ka pynphuh pynphieng da ka jingshai ding bym iohi. I nongthoh i pynïakap pynïasryiem ïa ka sharak ha ka jinglong ba donkam jong ka, ïa ka ïing bad ka Lukhimai ka nongbud nongrap kaba pynkyrsei ïa ka bit

ka biang, ka dap biang ka pahuh ha ka long ïing long sem kum ka nongkyrkhu kyrdoh.

I nongthoh i ïathuh ba ki trai ïing-trai sem, ha ka por ba kynthah ding ïa ka sharak ki da pyrnguh khlieh kum ka khublei sngewnguh ïa ka, kumba ngi nguh ïa u Blei Nongthaw Uba Iah-Uba ïai ïa baroh, ha ka por step ba khie thïah shaphang ba mih ka sngi, kum ka jingkhublei ainguh ba nyngkong eh ïa u, shuwa ban sdang ïa ki kam ki jam. Ka ïing-ka sem ka ïoh ïa ka jingiphuh i phieng bad jingshai itynnat tang shu thang ïa ka sharak ding. Ka pynpaw ïa ka dak, jong ka jingpynkup pyndeng ïa ka iing ka sem da ka jingpynshai ding jong ka; tang shu kynthah pynmeh ïa ka

Ki Jingmut ki ktien:

ba phuh- ba phieng – ba pynitynnad pynshong kun.
ka jingim ka ïing – ka jingpynshai na ka jingdum bym ïohi.
myndang tbeh – ha ka por ba kynthah ding ïa u ksai sharak.
tang khie ma ka – tang meh ding u 'sai sharak.
kumba deng-kumba kieng - kumba pynkup pyndeng da ka jingshaiba pynthaba ha ka jingïohi na ka dum ka ïong ngit.

XXIX

"Wat ju kwah kaba snieu ha lade,

....

Ïa kata ka wait pom kyndew noh ho."

Ha kane ka jingsneng ba arphew-khyndai, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i buh jingsneng jingbthah ha ka jingpyndonkam ïa ki tiar pom tiar ot ba ngi ju buh ha ing ha sem. I nongthoh ruh i ai ïa ka jingbatai ba ngim bit bad ngim dei satia ban pyndonkam kai ne ïalehkai da kine ki tiar. Ka jingleh pyndonkam kai ne leh kai da kine ki tiar, ka long kumba pan kwah ne kaba khot pynkwah ban wan jia kaba sniew ha uta ne kata kiba leh kumta.
I nongthoh i khang pyrshah wat tang ban shu mut thew pom ne thew ot ïa lade ne ïa kiwei da ki tiar pom-tiar ot. Kane ka jingleh jingkam ka pynwan pynmih kumba khot pynkwah ban wan ka mynsaw-ka mynsnam ha lade ne ha kiwei ba shah leh kumta, kumba mut ban khet ne dain ïa ka rngiew ka bishi longbriew la jong ne jong kiwei ba la pynkit jingmut da ka ktien 'shong daini' ne ban sabuit sakai ïa lade ne ïa kiwei da ka jingjia pynmih snam. Kane ka jingleh ka pynlong ruh ïa u briew ne ka briew ban im ha ka jinglong ba atnud phoi ïa lade ne ïa kiwei, kum ka jinglong bym bha ha la ka jingim, jinglong, jingman kum u briew. I nongthoh i da batai ruh ba kata ka jingleh ka long kumba khñiot pynlynga duh mynsiem ïa u Biskorom – kaba mut ka jingpynhiar hukum ka jong

u Blei ha ka bor jong ka ding ban shlem ïa u nar u ser da u briew bad ban shna da u Barikor ne u kamar ïa ki tiar ot, tiar pom kum ki wait, ki tari, ki sdie kiba pyndonkam ïa u briew ba la pynkit da ka ktien 'Biskorom'. I nongthoh i da batai ba kiba leh kim da mut shisha ban ot ne pom, hynrei ban leh madei-mata kumba lehkai pynbiria ne pynsngewbha kai hynrei kane ka pyntur ne khynñnïat sha ka jingleh kaba shisha. Kumta i ai ka sneng ka bthah ba ngim bit bad ba ngim dei ban ïalehkai da kine ki tiar. Ka jingbatai ruh ka ïaid ruh kum ka jingpynshai ban sngewthuh ba ka jingpynhiar hukum ka jong u Blei ha ka jingstad kaba u ai ha u briew, ka long ban ym pyndonkam kai ïa ki kum kita ki tiar ha ka pynjot pynmynsaw ba la pynkit ha ki ktien 'eh ka hukum na u Trai'.
I nongthoh i da pynkut jingsneng bad batai hi ruh, ba ba lada jia ba kum leh da ka jingklet bym kynmaw, ym ba da leh khnang, dei ban da pom kyndew noh ïa kato ka tiar ba la pyndonkam kum ban sait ïa ka saw-ka sian – ne ka jinglong jingleh ban pynmih snam lada ïalade ne ïa kiwei.

Ki Jingmut ki ktien:

theu pom-theu ot – kaba leh mynleh ne leh kai kum ban ot ban pom da ki tiar ba pynmynsaw.
shong daini – ban pynwan ïa ka mynsaw-mynsnam ne jingpynmih snam ha ka jingmut jingpyrkhat lada ïa lade ne ïa kiwei.
im atlukhi la i rngieu – ka jinglong atnud synrang jinglong ha u briew kaba pynlong ban ym don jingtieng

ne jingsyier ha kaba pynmynsaw ïa lade ne kiwei da kaba ïaleh kai bad ki tiar ot tiar pom, kumba ïaleh pynjem la ka rngiew ka bishi ha kaba u Blei ula pynkup pynphong ha u briew ne ka briew shi met shi met ne shi long rynïeng.

ka syrti-ka jimmai – ka liang tduh ba nep jong ki wait ki tari, kaba pyndonkam ban ot ne pom.

leit-kynat – kumba pyndom bitar ban atnud buhnud.

Biskorom – ka long ka ktien shim kylliang na kiwei kaba mut u Blei nar, uba ai jingstad ha ka sian nar shoh nar ïa u briew na ka bynta ka jingdonkam jong u briew, kaba u nongthoh u buh ha kane ka jingsneng.

ksau Biskorom – ka jingwan pynurlong urjïa ïa ka jingpynmih snam ha kaba pyndonkam kai ne lehkai ïa ki tiar ot tiar pom, na ka jingpyndom pynkynad buhnud ïa u Biskorom.

kaba eh ka hukum na u Trai – ka mut ne thew ba da don ka jingpynhïar hukum na u Blei ban shem stad ha kaba shna ïa kino kino ki tiar kiba u briew u pyndonkam, hynrei ym bit bad ym dei ban pyndonkam kai ne thala ïa ki, ïoh wan ka saw ka sian, ka jot ka pynduh da kum kita ki tiar.

ïa kato ka wait pom khyndew noh ho – kane ka rukom ban pom khyndew ïa ka wait ka long kaba la ju don bad ngi ki Khasi wat lada kum pyndei tang da i khmut tari ïano-ïano. Ngi ïohi ruh ha ka shad mastieh ki shynrang ne ka shad wait ne jingïatalain wait kum ka sap jingtbit jong u briew kum u khla wait, ba ynda pynkut, ki da pyndem khyndew ïa la ki wait lai sien lai wat bad khublei nguh mar kylliang ban sait ïa ki jingjia mynsaw mynsnam bad ïap tyrut kum ka jingïap ha ka saw ka sian ne jingïa

umsnam bym don hok don hukum ha ka met ka longrynïeng jongno-jongno. La pynsoh ruh ïa kane ka jingpyndonkam tiar ot tiar pom wat haduh ka thma, ka ïa tur ïaleh ba pynmih snam ba ki nongkieng wait kieng stieh kim ju leit phai sha la ki ïing ki sem, katba u Syiem ym pat sait ne mait ïa tyrut ïap saw ïap sian da ka jingpynmih snam ha phyllaw ïing sad kum ban pynkhuid pynsuba ïa ki, ban weng ïa kata ka jingdom jingkynad thrang pynmih snam.

XXX

"Ha ka por pun khun ka tnga to kyndiah,

...

Baroh shi tnga na kita to kynriah."

Ha kane ka jingsneng pyni ba laiphew, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la buh ka sneng hikai ai jingtip shaphang ka jingkyndiah ne jingkiar na ki jingtrei jingktah ba ju trei ha ki por ba pun khun ka tnga da u kpa bad ka kmie jong ita i khyllung ba dang pun. I nongthoh ruh i da ai jingbatai ruh ba kaba sniew kan ym wan jia ïa ita i khun ba dang pun.

Ki jingkyndiah ne jingkiar na ka liang jong u kpa ka long ban bah-thang, kata ban ïarap bah krong ba la thep met ïap ne ban ktah ïa ka met ïap. Ym dei ruh ban pynïap ïa kiwei pat ki jingthaw ba im. Ha kaba shna ïing shna sem u kpa ym bit ban satep ïa ka ïing – kata ban sop phlang pynkut pynwai ïa ki liang bad shynrong jong ka ïing, dei ban leh da kiwei pat, ba ka long kumba khang lynti ne khang khyrdep lynti ïa ka lok ban kha suk-kha bha. Ka jingmut ki ktien 'thaiñ sur pynwai' ka ai ïa ka jingmut ban pynkut pynwai ha kaba tap phlang ne sder sop ïa ka khlieh shynrong bad ïa ki saw liang snuid jong ka ïing ha ka sur pynkut pynwai ïa ka jinglait thliew jong ka ïing. Kaba bud pat ka long ban kiar ne kyndiah ha kam jingleh ba ju leh

Ym bit ban thung bad ban sam nar ei-ei ha kane ka por ba pun khyllung ka tnga, kata ban thung wait da kaba

sam ïa u tduh nar ha u jingbat dieng. Ka ktien 'thang sau nar' – ka ai ïa ka jingmut ban thang pynsaw ïa u nar wat ïa u nar suh. Lada ym kiar ne kyndiah na kane lah ban jia sniew ïa i khun iba pun. Ngi ju ïohsngew bad ïohi ïa ka jinglong jwar byrïong, byrsaw, byrlieh ha ki khyllung ynda kha, kaba kum ki Khasi ki shim na ka jingbym kyndiah ne kïar na kito ki jingleh ba la kheiñ bad shim bym bit kumjuh ruh ïa ka kmie kaba pun ban kha bha kha suk.

Dei ruh ban kiar na kaba pynïap ïa kiba khih ba im ki para jingthaw kum ka siat sim siat mrad. Kane ka jingkyndiah bym bit ban leh ka long ïoh wan jia sniew ha ka dur longbriew jong i khunlung i ban sa kha.

I nongthoh i buh ruh ïa ka jingkiar ne jingkyndiah na ki kam ba ju leh ha ka por pun khun na ka liang ka kmie, kata bym pat kha, kum: ym bit ban leit on thang, haba suh jaiñ suh nep ym dei ban suh pynwai –kata ban shu pyndam thliew haduh ba kut, lada suh ha ka por pun. Kumjuh ruh ha ka thaiñ kriah thaiñ shang da u thri na kaba thaiñ pynkut pynwai, khang dam lada thaiñ ha ka por pun.

I nongthoh i la jer ïa ki jingkyndiah ban kiar ïa u kpa bad ka kmie ha ka por pun ban lait kat kum ka jingkheiñ jingñiew kaba ki Khasi ki bat ki kheiñ, ban suk ban saiñ naduh ka kmie ban biang ka dur ka dar, ka doh ka pran ha ki long khun ban lait ka thoh dak ka jwar ha ka snieh doh.

Ki Jingmut ki ktien:

kyndiah – ban kiar na kaba leh.
sabiah – satia.

bah-thang – ban ïarap bah ïa ka krong kit metïap.
ktah 'rieu-ïap - kaba pynsum ne ktah ïa ka met uba ïap.
pynïap – da kaba siat ba ot ïa ki jingthaw ba im baroh. kynjïa ba im – ba don mynsiem – kum ki sim ki doh, ki mrad ki mreng.
satep ïing – kaba sop phlang sop sder ïa saw dong liang bad u tnum jong ka ïing.
thaiñ sur pynwai – ka jingsop pynkut kuba sur pynwai pynkut.
ka thung ka sam – kaba thang pynsaw ïa u nar suh.
on thang – ka jingleit synran ïa ka metïap sha jingthang.
wai-suh jaiñ – kaba pynkut pynwai ha ki dong jong kano ka jaiñ ba suh ha ka por pun khyllung.
wai thaiñ kriah-shang – ka jingpynkut pynwai ha kaba thaiñ thri kaba mut ha ka por pun khyllung.
kynriah – ban kiar, ban ym leh.

XXXI

"Ko mei kynthei lano-lano kynmau,

...

Ynda phi kha, dei 'ban khun ksuid kynsha ."

Lah ban ong ha kane ka jingsneng balai-phew-wei, i nongthoh Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la buh ka sneng ka bthah ïa ki kynthei ba pun khyllung kum ka jingbteng ïa kaba la thoh ha Jingsneng balai-phew. I nongthoh i sneng ban kiar ha kaba peit shin peit bishar bniah ïa kiba sniew dur ne bym biang long met long dkhot. Namar kum kata ka jingpeit shin peit bishar bniah, 'ka khang khai' – kaba mut ka wanrah ïa ka jingbym bha ha ka dur ka dar kaba i khyllung in kup in phong haka jingwan longbriew sha pyrthei. Ka long kumba leh pynwan pynsa 'raibi-raibai' – kaba mut kumba wan pynbit tngit, thoh dak ha ka dur i khyllung ba dang seng dang pun, ba kata ka jingpeit bishar bniah ha ka jingïohi ka kmie ka lah ban wan tap syrngiew ïa ka jingïohi bym biang bad ba kham khyllah dur ha i long khun ba dang seng dang pun. I nongthoh i da batai ban pynsngewthuh ba ka kmie kan ym tip ha kano ka dur i khun jong ka in long, hynrei kata ka jingpeit shin peit ïit jongka, ka ktah ïa ka jingmut jongka ban pynshat pat ha i khyllung kum ka syrngiew jingkah ha i khun ba dang lung, ban sa mih sa sei ban kem ne pynshat nuksa ïa ka jinglong khyllah bym biang kumba dei ban long, ha ka longbriew. I nongthoh i khang ruh ba ym bit ym bha ban ïalang ïatur

ne ban ïajan bad kaba sniew ba smeh. Ka daw ka long ba i khyllung ba dang seng dang pun im pat don jingmut jingpyrkhat, dei ki jingmut jingpyrkhat jong ka kmie kiba shat syrngiew ha i. Kum kane ka peit shin peit kai jong ka kmie, ki long ba kam shim da mut ne thew ba kin wan bit wan sa ha la i khun lait tang ynda la kha, ba don ka jinglong khyllah ne thawsha la ha ka dur, ki jinglong jingleh jingkam jong i khun.

Ki Jingmut ki ktien:

ba shua thau – kaba shu ong ne kren na lade khlem pynkup jingmut.
peit ïit khang khai - ka jingpeit shin pynleit jingmut ïa kaba sniew kaba pynduh ne khyrdep ïa kaba bha, ba biang ba bit.
raibi-raibai – ka jingpynthoh dak thoh bria da kaba sniew na kaba sniew ne bym bha ha ka jingïohi.
l'i khun jingmut – i khyllung bym pat don jingmut jingpyrkhat hapoh kpoh ka kmie.
kem nuksa – pynshat dur, jingleh jingkam.
kyrshut – ïajan, ïadei ne ïalang bad kaba sniew.
l'i – lung jingmut la i khun.
'ban – pynban.
khang-khai - kumba khang na kaba bit, ba biang kum ba wan pynlong pynsa da kaba bym bym klai ha ka dur longbriew na ka jingpyrkhat ha ka jingïohi bad jingpeit ïa kaba ym biang ha ka dur long met long doh.

XXXII

"Ia kiba khrau batri basan baheh,

....

To kit ha lade kaba eh ba jem."

Ha kane ka jingsneng ba laiphew-ar, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la buh ka jingsneng kynto kum ka jingïadei briew hapdeng kito ki riew rangbah kiba peit ba jngoh bad pynïaid ïa ka synshar-khadar bad ki paid nongshong shnong- shong thaw.
I nongthoh ha ki phra laiñ ba ha khmat i ai ka sneng ka kynto ha kı paid nongshong shnong ïa ka akor jingleh kaba ïa dei bad kiba khraw, batri, ba san, bah eh - kata kito ki riew rangbah rangsan ba la jied la thung kat kum ka rukom ban long ki nongpeit nongjngoh, ki nongsaid thma said ktien ha kaba pynïaid ïa ka synshar khaddar. Kumjuh ruh ïa ki Syiem ki Kmie kiba la mih la thung kum ki nongpynneh hukum ha ka synshar khaddar kaba ka pyrkhat Khasi ka buh ka pynshong, ki ktien 'bakhraw, batri' ka ai ïa ka jingmut jing kito ki riew rangbah kiba la thung la jied kum ki myntri, ki lyngdoh na ki jait Khasi ba pher ba pher ban long kum ki dkhot jong ka dorbar synshar khaddar. Katba ki ktien 'basan baheh', ki thew ïa kito ki riew rangbah ba pynïaid ïa ka shnong ha la ki kyntoit-kyntoit hapoh ka jingpeit jong u Basan raid, ba la buh ïa kito ki shnong, ha kawei ka raid ba la pynïasoh lang. Kumjuh ruh ïa ki Syiem ki Kmie ha ka it-ka hima kiba la thung hi – kata la buh la pynlong da u paid nong shong shnong katkum ka rukom pyrkhat Khasi.

Ïa baroh kitei dei ban burom ban mane da ka akor jingleh jingkam bad ka ktien ka thylliej da ki paid nongshong shnong kiba long ki khun ki hajar, ha ka jingmut jong ka jingïadei briew, kaba ka pyrkhat Khasi ka buh ka pynshong. Kata ban ai ka burom namar ka long heh long san kaba la pynkup pynphong ha ki, da ka ktien 'to burom' bad ban da ngeit da kohnguh ruh ïa ki, ba la pynkit ha ka ktien 'to mane'. I nongthoh i da ai jingbatai hi ruh ba da kaba ïalong ïaleh kumta, ngi pynneh pynsah la ka jong ka hok, ha ki riti bad dustur ba la ju don bad kane ka wanrah ïa ka shong suk shong saiñ ha ka it ka hima.

I nongthoh i batai ba da kaba mane bad burom kum ïa kitei ki riew rangbah, ka long kum ban pynkiew pynneh shuh shuh ïa kito pat 'ki ryngkew ki basa' – kata kito ki nongkyrshan, nongïada, nongpynshlur kiba long kum ki nongda, nongker, ki nongphira nongsharai ïa ka long shnong long thaw, ha ka bit ka biang, ka suk ka saiñ kumba u Blei Nongbuh Nongthaw ula ibit ban buh ban pynlong ha ki bor jong ka mariang kum ki lum, ki wah bad kiwei ki ban ïarap ïa ka jingdonkam bad jingsuk u briew – u paid nongshong shnong.

Da ki saw laiñ ba la pynkut ha kane ka jingsneng i nongthoh i kyntu ruh ïa kito ki bakhraw batri, basan bad baheh ha ki bor shnong, bor raid bad hima ban kynmaw im sngi ban pyndep la ki kamram namar u paid, u khun u hajar ban da sharai kata ban ïalam, ban da phira kata ban da peit pyrman ïa ka bit ka biang ka suk ka saiñ u paidbah nongshong shnong. Dei ruh ban shim ka jingkit khlieh kum ka kam bad ka ram ba dei ban leh bad siew pyndep sha u paidbah nongshong shnong.

Ki Jingmut ki ktien:

ba khraw-batri – ki riew rangbah riew said riew thew kum ki Myntri, ki Lyngdoh ha ka it ka hima.
basan-baheh – ki basan ha ki raid dorbar raid bad kiba heh ha ki dorbar shnong.
to burom-to mane – ban kren ban leh kum ka jingburom bad ban da ngeit bad kohnguh kum ka jingmane ïa ka bor ba la thung la pynkup.
sah la ka hok – kata ban pynsah pynneh hala ka dustur bad riti ba la ju don bad la ka Ri.
Nang eh la u ryngkeu la u basa – Da kine ki ktien i nongthoh i mut lane i thew ïa ki bor jong ki lum ne ki wah hapoh ka raid ka shnong kiba la ñiew la kheiñ kum ki nongkyrshan, nongïada, nongpynshlur, kiba da ba ker, phira bad sharai ïa ka bit ka bïang, ka shong suk shong saiñ jong ka shnong ka raid, ka it ka hima kiba u Blei ula buh la pynlong ha pneh jong ka marïang – kum ki ryngkeu ne ryngkew Basa.
kynthup synïa sngi – ban da im sngi im jingmut namar ka bha ka miat jong u paid nongshong shnong.
to sharai to phira – ban ïalam da kaba peit husiar bha namar ka jingbit jong uba bun uba lang bad ban ap pyrman.
rynkeu-basa – kaba pynlong ïa kiei-kiei ki bym don jingim ne mynsiem kum ki briew ban pynpaw ïa ki kam ba ki trei kum ki nongker nongda ïa ka shnong, ka raid, ka it ka hima – kum u lum Symper – ïa ka raid saw symper, u lum Shillong jong ka hima Shyllong hyndai bad Mylliem mynta. Ki long ki ryngkew ki basa.
nang-eh – nang ïoh bor, nang khlaiñ.

XXXIII

“Ha ba die haba thied wat ju theu pap,

..

Ï’u bam sap l’i pythei, i’u duh soh-khau.”

Ha kane ka jingsneng ba laiphew-lai, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la buh ka snengpyni, kaba ïadei bad ka ïadie ïathied bad ïakhaïi-pateng ha ka jingleh jingkam. I nongthoh i maham bad khang pyrshah ban ‘thew pap’ kata ban leh thok leh shukor ha kaba thew ba woh ïa kano-kano kaba ïadie ïathied. Lada pyndonkam da ka jingthew tarajur ne kiwei pat ki tiar thew jingthew ha ki mar ba kham heh bad kham khia. I nongthoh i da ai jingbatai pynshai ba kum kata ka jingthew pap ban kham ïohnong ha uba die, kam juh pynsah pynneh ïa ka kamai, namar ka long ka jingpynduhnong ïa kiba thied da ka jingthew bym hok. Kane ka thew ka woh da ka jingleh hok ka dei ban ïaid kum ka kamram lada ha die jaiñ die nep ba la pynkit da ki ktien – ka pruh ka tda, kum ka rukom thew jaiñ ki Khasi. Kumjuh ruh dei ban leh ha kaba ïadie ïathied da kaba ñiew ba la pynkit ha ki ktien ‘hali-kynda’ – kata sawtylli shi hali bad saw kynda u sbai long shi pisa; ha ka por ba dang ïa die ïa thied da ki sbai. Kane ka jingleh jingkam ka dei ban long ruh ha ka ïadie ïathied laka – kata ka jingïathied lang ïa kano-kano, ha ka jingmut kaba bun, ban die iohnong kylla. U nongdie lane ka nongdie lang ym dei satia ban thew pap ne bym hok lada thew

da ka khriah ne ka shang. I nongthoh i da pynkut jingsneng bad kyntu ha kane ka liang ban long hok leh hok lada haba ïohi ne bym ïohi uba thied ba ïoh kata ka thew pap bym leh hok kan bam pynngen pynduh suki-suki la ka kamai ka umsyep jong ka baiseng baidang ba la pynlut ha ka seng kam ïadie ïathied, ym tang katta ka lah ruh ban pynpoi ïa uba leh ban duh wat tang ban im ja ruh na kata ka kam, ba la pynkit da ki ktien 'ï'u duh soh khau' ne Ïoh duh soh khaw. Kumba la long mynta ki bor sorkar ki hap ban da pyndonkam da ka aiñ ban ïada ïa ka hok jong u nongthied kumba ngı ïohi na ki khubor antor ba thoh man ka sngi. Ka thew pap, leh bym hok bad khñiot ïa kiba thied ba pet ka synshar ïa ka mut ka pyrkhat.

Ki Jingmut ki ktien:

theu pap ne thew pap – thew bym hok ha ka ïa die ïa thied.
pylla-jingdiang –kaba thew da ka tarajur, ka jingbuh ba la dok ban biang jingthew bad kiwei pat ki tiar.
ka pruh-ka tda – ka rukom thew jaiñ ki Khasi mynshuwïa.
ka hali- ka kynda - Ka jingïadie ïa thied da kaba ïa niew – saw tylli long shi hali, phra hali shi bhar. Ka kynda pat ka jingiadie lyngba ki sbai, saw kynda sbai long shi pisa.
die la ka - kaba die lang ne lymbung shibun ha uba thied ban die khutia pat ha ka dor ba la kham jem ne tad, khnang ban ïohnong uba die khutia.
ha pau – haba paw ne ïohi.

Ï'u – ïoh; bamsap – bam buhrieh pyn ngam pynjïah ïa ka jingïoh ba pynlut bai seng bai dang ha ka kam.
duh soh khau – duh soh khaw – ka mut ba ka jingthew pap bad bym hok ka lah ruh ban ym lah ban kyrshan wat tang ban im ja, ïoh khaw ïoh dohkha na kata ka kam ba trei.
soh-khau – ha ka jingïathuh khana pharshi pynïadei jingsneng, 'soh-khau ne soh khaw' ka mut ne ka thew ïa ki soh jong u kba ne tyrjup kba, ba la dung bad pynkhuid ïa u stait na u kba ban ïoh ki symboh khaw. Ka ktien 'soh' ka mut ba la pynkham pynsoh da ka bor jong u Nongbuh Nongpynlong ban tei doh, tei snam ha ka longbriew kum u jingbam kongsan, na ka bynta u briew. Kumta, ha ki kam ki jingtrei ban ïoh, ïa u soh-khaw, ngim dei ban leh klop leh klep, ïoh bampong ka khim ka kyrduh wat tang ban ïoh ïa u ba pynkit ha 'ka duh sohkhaw'.
theu – thew.
theu-pap - thew bym biang ne bym hok.
ï'u bam-sïap l'i pyrthei – ïoh bam sap la i pyrthei – kaba mut ne thew ba haba ngi wan sha ka pyrthei ban wan longbriew, u Blei u la pynkham la ka jing-ai ha ka bam ka sa lyngba ki lad ki lynti jong ka trei ka ktah. Lada ngi leh ngi kam da ka pap bad jingbymhok bad ka leh shukor; kine ki akor jingleh ki long kum ki kam suh buit barieh syriem kum ka suh tyngka bam pisa ban iuh pyndam ïa kata; ka pyrthei longbriew jong ka dap ka biang kaba u Blei u la mang da ka leh tuh, leh klep bad klop na la ki para briew. Kum ka jingpynkheiñ hukum bad Jutang ha khmat u Blei: Ban kamai ïa ka Hok.

XXXIV

“Hamar ba ieng leit jingleit shano ma’

....

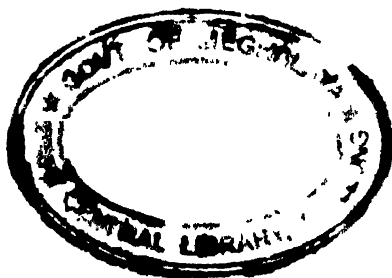
Ba i’u hap jynjar bad ka jot ka duh.”

Ha kane ka jingsneng ba laiphew-saw, i riew tymmen, Radhon Singh Berry Kharwanlang, i la buh jingsneng pyni kumno ban leh haba mih leit jingleit shano-shano na la iing la sem Lada wan jia ka jingiakynduh ia ki dak bym bha kiba i la shem ne ia kynduh ha la ka jingim Kine ki long kum ki jia ban pakhang ban ym jia ka bym beit bym biang, ne jingsniew kum ki jingleh jingpynwit, jingkem pang ioh pang ha lynti syngkien, khlem lah poi sha kaba thmu ban poi bad pyndep ia ka kam ka jam kaba ia dei bad kata ka jingleit
Ka jingbatai kaba i nongthoh i ai, ka long ba lada don mano-mano ba synriah dei ban sangeh shi por bad mih kham hadien Kaba bud ka jingbatai ka long lada mano-mano uba mut ban leit jingleit, u kum kynduh ne tyngkhuh ka khlieh shuwa ban mih ne u jynthut ka kjat kumno-kumno shuwa ban mih, ne kum shah boh ne pynwoh ka jaiñ kup jaiñ phong, jaiñ kup jaiñ sem dei ban da sangeh shi por ne lada long kaba lah ban pep noh ha kata ka sngi ba jia kitei ki jingjia kumba la pyni dak ha kata ka sngi ba jia Ka daw ka long ba lada leh pyrshah bad bym ñiew bym kheiñ lah ban ia kynduh jingeh, jingwit,

ne jingbymbit bym biang ha ka jingthmu kaba kata ka jingleit ka dawa, ne ka pang ka jhia, ka mynsaw mynsnam, ne ka jingduhnong duhni ba la pynkit jingmut da ki ktien 'hap jynjar' bad 'ka jot ka duh'.

Ki Jingmut ki ktien:

ne ur, pat – lada ur ne kyllon pyllup.
pep noh – sangeh noh.
shi por – khyndiat por shuwa ban mih leit jingleit.
shi sngi – pep noh ha kata ka sngi, leit pat ha kawei ka sngi.
hamar – mar ïaïeng ban leit.
kynduh – dei tyngkhuh ka khlieh.
jynthut – dei tyngkhuh ka kjat ne shympriah kjat
woh – kaba bat ne ksoh na ki jaiñ phong jaiñ kup.
jynjar – ka jingwanhap shitom ne lanot.
ka jot ka duh – ka mynsaw, ne ka ïap ka duh ne ka duh nong ha ka pisa pilaiñ.

Ki kot ba la pynmih da i juh i nongthoh:

1. *Ki Syrwet Umjer*
2. *Ka Baphi Tip*
3. *Tyngkai la ki Symbai*
4. *Ka Bynnud Sah Kynmaw*
5. *Na Sla ka Soh Myndur*
6. *Shad Suk Mynsiem*

(Lah ban ioh na Khasi Book Stall, Synod Complex)

Rs. 35.00